

Péče o klienty dětského domova po ukončení ústavní výchovy

Bakalářská práce

Studijní program: B7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506R029 – Speciální pedagogika pro vychovatele
Autor práce: **Alena Novotná**
Vedoucí práce: Mgr. Jana Pittnerová

Customer Care Orphanage after Institutional Care

Bachelor thesis

Study programme: B7506 – Special Education
Study branch: 7506R029 – Special Education for Educators
Author: **Alena Novotná**
Supervisor: Mgr. Jana Pittnerová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena Novotná**
Osobní číslo: **P11000063**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika pro vychovatele**
Název tématu: **Péče o klienty dětského domova po ukončení ústavní výchovy**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Charakterizovat možnosti péče o klienty z dětských domovů po ukončení ústavní výchovy.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazování.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HELUS, Z., 2006. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1168-3.

KOTÝNKOVÁ, M., 2007. Sociální ochrana chudých v České republice. 1. vyd. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1302-7 .

MAREŠ, P., 2002. Nezaměstnanost jako sociální problém. 2. vyd. Praha: Slon. ISBN 80-86429-08-03.

MATOUŠEK, O., 2008. Slovník sociální práce. 2. přepr. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-807367-368-0.

VÁGNEROVÁ, M., 2002. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0.

VÁGNEROVÁ, M., 2010. Psychologie osobnosti. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1832-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jana Pittnerová

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

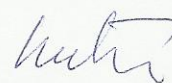
Datum zadání bakalářské práce: **2. dubna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **25. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 25. 9. 2015

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Autorka této bakalářské práce děkuje Mgr. Janě Pittnerové za trpělivé, odborné vedení bakalářské práce a poskytnutí cenných rad. Dále děkuje své rodině za trpělivost a podporu při jejím studiu.

Název bakalářské práce: Péče o klienty dětského domova po ukončení ústavní výchovy

Jméno a příjmení autora: Alena Novotná

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2014/2015

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Pittnerová

Anotace

Tato bakalářská práce se věnuje tématu péče o klienty dětského domova po ukončení ústavní výchovy. Bakalářská práce je dělena na teoretickou a empirickou část.

Teoretická část bakalářské práce se zabývá příčinami umístění dětí do ústavní výchovy, nastiňuje rozdělení institucionální náhradní péče a popisuje zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Dále jsou zde zmíněny klady a zápory ústavní péče a možné negativní vlivy ústavní výchovy na osobnost jedince. V teoretické části bakalářské práce jsou popsány formy následné péče, které mohou klienti po odchodu ze zařízení využít a také příklady projektů, nadací, které v současné době pomáhají podporovat klienty dětských domovů při vstupu do samostatného života.

Empirická část práce charakterizuje možnosti péče o klienty z dětských domovů po ukončení ústavní výchovy. Průzkum byl uskutečněn metodou nestandardizovaného dotazníku, který sleduje bývalé klienty z vybraných dětských domovů, tj. za jakých životních podmínek opouští ústavní péči v dětských domovech a s jakým úskalím se v adaptaci na životní realitu potýkají. Výsledky průzkumového šetření byly pečlivě graficky zpracovány a opatřeny komentářem.

Klíčová slova: rodičovská odpovědnost, nefunkční rodina, ústavní výchova, zařízení pro výkon ústavní výchovy, služby následné péče.

Title: Client care children's home after leaving institutional care

Author: Alena Novotná

Academic Year of Submission: 2014/2015

Supervisor: Mgr. Jana Pittnerová

Annotation

This thesis focuses on the topic of client care children's home after leaving institutional care. The bachelor thesis is divided into theoretical and empirical part categories. The theoretical part deals with the causes of placement of children in institutional care, outlining the division of institutional foster care and describes the facilities for institutional and protective education. Further, it discusses the pros and cons of institutional care and the possible negative effects of institutional care on personality. In the theoretical part are described forms of aftercare that clients can leave the facility after use, as well as examples of projects, foundations that currently help support clients orphanages when entering into an independent life.

The research part describes the possibilities of care for clients from orphanages after leaving institutional care. The survey was carried out using non-standardized questionnaire, which follows former clients from selected orphanages, ie. Under what living conditions leaving institutional care in children's homes, and what pitfalls to adapt to the realities of life faced. Examiner survey results were carefully processed and graphically bear commentary.

Key words: parental responsibility, dysfunctional family, institutional care, facilities for institutional care, aftercare services.

Obsah

Seznam grafů.....	10
Seznam tabulek.....	11
Seznam použitých zkratk.....	12
Úvod.....	13
Teoretická část.....	14
1 Rodina a její selhání.....	14
1.1 Poruchy v rodinném prostředí.....	15
1.2 Syndrom CAN.....	16
1.3 Příčiny umístění dětí do ústavní výchovy.....	18
2 Institucionální náhradní péče.....	21
2.1 Ústavní výchova.....	22
2.2 Ochranná výchova.....	24
2.3 Ústavní péče.....	25
2.4 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.....	28
2.4.1 Diagnostické ústavy.....	29
2.4.2 Dětské domovy.....	30
2.4.3 Dětské domovy se školou.....	31
2.4.4 Výchovné ústavy.....	32
2.5 Klady a zápory ústavní péče.....	33
3 Formy následné péče.....	35
3.1 Služby následné péče.....	37
3.2 Nadace a projekty v rámci následné péče.....	40
Empirická část.....	43
4 Cíl, výzkumné otázky a hypotézy bakalářské práce.....	43
4.1 Stanovené hypotézy.....	43
4.2 Použité metody.....	43
4.2.1 Dotazník.....	43
4.3 Popis výzkumného vzorku.....	44
5 Vyhodnocení dotazníkového šetření.....	45
5.1 Vyhodnocení stanovených hypotéz.....	65

Závěr.....	66
Seznam použitých zdrojů.....	68
Seznam příloh.....	73

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů.....	45
Graf 2: Věková kategorie.....	46
Graf 3: Informovanost o službách následné péče v rámci DD.....	47
Graf 4: Informovanost klientů o službách následné péče mimo DD.....	48
Graf 5: Využití služeb následné péče po ukončení ÚV.....	49
Graf 6: Pomohl Vám DD vyřešit bydlení po odchodu z ÚV.....	50
Graf 7: Bydlení po ukončení ÚV.....	51
Graf 8: Pomohl Vám DD najít zaměstnání?.....	52
Graf 9: Využili jste nabídky zaměstnání?.....	53
Graf 10: Připravil Vás pobyt v DD na způsob, jak řešit otázky v oblastech financí?.....	54
Graf 11: Ocitl/a jste se po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce)?.....	55
Graf 12: Co si respondent nemohl dovolit z důvodu peněžní nouze?.....	57
Graf 13: Využil/a jste po ukončení ÚV možnost půjčky během prvních 5 let?.....	58
Graf 14: Výše půjčené částky.....	59
Graf 15: Forma půjčky.....	60
Graf 16: Stav půjčky.....	61
Graf 17: Jakým způsobem jste využil/a věcnou pomoc v době propouštění z ÚV?.....	63
Graf 18: Kontaktoval/a jste po odchodu z ÚV Vaší biologickou rodinu?.....	64

Seznam tabulek

Tabulka 1: Věková kategorie.....	46
Tabulka 2: Informovanost o službách následné péče v rámci DD a věková kategorie...47	47
Tabulka 3: Informovanost klientů o službách následné péče mimo DD a věková kategorie.....	48
Tabulka 4: Využití služeb následné péče po ukončení ÚV a věková kategorie.....	49
Tabulka 5: Bydlení po ukončení ÚV.....	51
Tabulka 6: Pomohl Vám DD najít zaměstnání?.....	52
Tabulka 7: Využili jste nabídky zaměstnání?.....	53
Tabulka 8: Připravil Vás pobyt v DD na způsob, jak řešit otázky v oblastech financí?..	54
Tabulka 9: Ocitl/a jste se po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce)?.....	55
Tabulka 10: Co si respondent nemohl dovolit z důvodu peněžní nouze?.....	56
Tabulka 11: Využil/a jste po ukončení ÚV možnost půjčky během prvních 5 let?.....	58
Tabulka 12: Výše půjčené částky.....	59
Tabulka 13: Forma půjčky.....	60
Tabulka 14: Stav půjčky.....	61
Tabulka 15: Jakým způsobem jste využil/a věcnou pomoc v době propouštění z ÚV?..	62
Tabulka 16: Kontaktoval/a jste po odchodu z ÚV Vaši biologickou rodinu?.....	64

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
DD	dětský domov
DOM	dům otevřených možností
M	muž
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
SYNDROM CAN	syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
ÚV	ústavní výchova
Ž	žena

Úvod

Autorka této bakalářské práce pracuje jako denní kmenová vychovatelka v Dětském domově ve Vysoké Peci u Chomutova, který je zařízením rodinného typu s kapacitou čtyř rodinných skupin. Již osm let se ve své praxi setkává s problémy dětí, které odcházejí z ústavní výchovy do samostatného života. S jejich starostmi, bezvýchodnými situacemi, ale i s drobnými radostmi a životními úspěchy. Dané problémy v oblasti odcházejících klientů z ústavní výchovy do samostatného života jsou v současné době řešeny mnoha projekty. Děti i jejich vychovatelé se mohou účastnit seminářů, workshopů a školení, kde jim lektoři předávají zkušenosti a informace, které by jim mohly pomoci ke vstupu do samostatného života. V rámci autorčiných zkušeností lze říci, že se vždy nepodaří uvést klienta do samostatného života jako spořádaného občana, jelikož mají po odchodu ze zařízení problémy jak s bydlením, tak s řešením finanční situací či s hledáním zaměstnání. Proto se autorka rozhodla dané problematice blíže věnovat.

Teoretická část bakalářské práce se zabývá příčinami umístění dětí do ústavní výchovy, nastiňuje rozdělení institucionální náhradní péče a popisuje zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Dále zmiňuje klady a zápory ústavní péče a možné negativní vlivy ústavní výchovy na osobnost jedince.

Teoretická část této bakalářské práce popisuje formy následné péče, které mohou klienti po odchodu ze zařízení využít a také příklady projektů, nadací, které v současné době pomáhají podporovat klienty dětských domovů při vstupu do samostatného života.

Empirická část bakalářské práce charakterizuje možnosti péče o klienty z dětských domovů po ukončení ústavní výchovy. Průzkumové šetření sleduje bývalé klienty dětských domovů, tj. za jakých životních podmínek opouští ústavní péči v dětských domovech a s jakým úskalím se v adaptaci na životní realitu potýkají. Dále průzkum řeší otázky, které jsou spojené s jejich informovaností o službách následné péče v rámci zařízení i mimo něj a zjišťuje, jaké jsou podmínky klientů po ukončení ústavní výchovy v bydlení, ve finanční situaci i v zaměstnání. V průzkumovém šetření byl využit nestandardizovaný dotazník.

Teoretická část

1 Rodina a její selhání

Být rodičem, neznamená jen „počít a porodit“ jedince, ale přináší sebou velkou zodpovědnost v rámci celkového zdraví a péče o dítě. Tyto práva a povinnosti jsou formulovány v Zákoně č. 89/2012 Sb., § 858:

„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“

Pokavaď je dítě v rodině ohrožené či rodiče jsou omezeni v plnění rodičovské odpovědnosti, může každá osoba i sám jedinec požádat o pomoc orgánů sociálně právní ochrany dětí, ale také dalších státních orgánů, jako jsou školy, školská poradenská a zdravotnická zařízení a další.

Podle zákona se sociálně-právní ochrana zaměřuje především na děti, kterým rodiče zemřeli, neplní svá práva a povinnosti, které plynou z jejich rodičovské odpovědnosti, či jejichž rodiče nevykonávají, zneužívají práva vyplývající z jejich odpovědnosti. Dále se věnuje také dětem, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby, a tato osoba neplní své povinnosti za svěřením dítěte do její výchovy. Sociálně-právní ochrana se zaměřuje i na děti:

- a) kteří vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy,
- b) požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky a jiné,
- c) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- d) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění,

- e) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců,
- f) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., § 6, odst. 1).

Toto znění zákona lze laicky vysvětlit tak, že pokud nastane situace, která nepříznivě ovlivňuje zdravý vývoj dítěte a jeho řádnou výchovu, je povinen orgán sociálně-právní ochrany zajistit potřebná opatření v podobě preventivní, poradenské činnosti či výchovná opatření. Jestliže tyto kroky nevedly k nápravě, pak může OSPOD podat soudu návrh opatření na ochranu dětí ve formě omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti, nařídít ústavní nebo ochranou výchovu, svěřit jedince do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či svěřit dítě do pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., § 14, odst. 1).

1.1 Poruchy v rodinném prostředí

Fischer, Škoda (2009, str. 141, 142) ve své publikaci uvádějí poruchy rodičovství, kdy rodiče z různých důvodů nemohou nebo nechtějí plnit rodičovské povinnosti, které jsou potřebné pro zdravý vývoj jedince.

- a) Rodiče se o své děti nemohou starat:

Příčinami těchto daných poruch rodičovství jsou například situace, které vyplývají z nepříznivých přírodních podmínek, jako jsou katastrofy nebo z defektu fungování celé společnosti (válka, chudoba) či narušení celkového rodinného systému (nemoc, úmrtí, invalidita).

- b) Rodiče se o své dítě starat neumějí či nedovedou:

Jedná se o situace, kdy rodiče nejsou schopni zajistit odpovídající vývoj dítěte, jeho základní potřeby a nepřijmou základní společenské normy (děti z rozvedených rodin, mimomanželské a handicapované děti).

- c) Rodiče se o děti starat nechtějí:

Důvody spočívají v poruchách osobnosti rodičů, kteří neplní své rodičovské povinnosti a neposkytují dětem vhodnou péči, která je pro něho nedostatečná, až škodlivá a můžeme v tomto případě hovořit o zanedbání jedince v psychické i somatické oblasti.

d) Rodiče se o děti starají nadměrně a hyperprotektivně:

Jedinců se dostává nadměrná péče a větší pozornost, kdy je dítě rozmazlované a důsledkem této výchovy je nepřipravenost jedince na samostatný život či nerespektování druhých.

Pokud tedy rodina neplní svoje povinnosti k dítěti a vážně, dlouhodobě je narušuje, stává se rodinou dysfunkční či dokonce afunkční (Helus 2007, str. 152). U těchto typů rodin může docházet u jedince k negativnímu vývoji, k poruchám chování či k rozvoji sociálně patologickým jevům a především závažným způsobem ohrožují samotnou existenci dítěte. Jako příklad můžeme uvést rodiny s nízkou sociální úrovní, zatížené alkoholizmem či návykovými látkami, s trestnou činností rodičů, prostitucí. Dalším příkladem důvodů, v důsledku nichž se dítě ocitá nejčastěji mimo vlastní rodinu je zvláštní skupina, kterou tvoří většinou již starší děti, které odmítají žít ve vlastní rodině a volí život mimo domov. Mezi tuto skupinu musíme zařadit i ty jedince, kteří utíkají z domova, ocitají se na ulici a jsou následně chyceni (Fischer, Škoda 2009, str. 142, 143).

Kromě výše uvedených příčin, existuje i celá řada dalších. Ty se pak mohou kumulovat nebo vzájemně prolínat s řadou jiných faktorů.

Dalším závažným důvodem, pro odebrání dítěte z rodiny, je rodinné prostředí, které je v naší společnosti nepřijatelné. Jedná se o zanedbávání, týrání a zneužívání dítěte.

1.2 Syndrom CAN

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte definuje Vágnerová (2003, str. 72) jako poškození duševního, tělesného i společenského stavu a vývoje jedince, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů či jiné dospělé osoby.

Typickým znakem syndromu CAN je necitlivost, bezohlednost k dítěti a nadřazenost dospělé osoby, která uspokojuje své potřeby vůči podřízenému jedinci.

Vágnerová ve své publikaci (2003, str. 72–90) dále rozlišuje tři základní varianty příčin z hlediska charakteru strádání, k němuž takové jednání vede.

1. Zanedbávání dítěte:

Vede k poškození vzniklému v důsledku nedostatečného uspokojování potřeb dítěte. Závažný důsledek má především citová deprivace, při které dochází

k nedostatečnému uspokojování citových potřeb dítěte a výchovné zanedbání, kdy jedinec má nedostatek podnětů, které jsou velmi důležité pro rozvoj jeho schopností a dovedností.

Formy zanedbávání:

- tělesné – neuspokojování fyzických potřeb, nedostatek jídla, přístřeší, oblečení, zanedbávání lékařské péče
- citové – neuspokojování emocionálních potřeb
- bezpečí – ponechávání bez dozoru
- seberealizace – zanedbání výchovy a vzdělání, bránění ve školní docházce z různých důvodů (Fischer, Škoda 2009, str. 147)

2. *Psychické či fyzické týrání:*

Toto chování, agrese vůči dítěti může být projevem nakumulovaného napětí, které vyplývá z neschopnosti rodiny zvládnout svoje problémy a dítě se stává terčem či obětí této dysfunkce. Riziko týrání je také zvýšené i v rodinách, kde jsou vztahy mezi jejími členy narušené.

Psychicky deprivované děti mohou mít nedostatky v oblasti kognitivních procesů, mají tendence k sebepodceňování, objevují se u nich problémy spojené se seberealizací, jsou často emočně nestabilní a hůře se orientují v mezilidských vztazích. (Fischer, Škoda 2009, str. 146).

Celkově deprivací zkušenosti negativně ovlivňují vývoj osobnosti jedince a projevují se změnami v jeho uvažování, prožívání a chování.

Tělesné týrání představuje všechny nepřiměřené akty násilí na dítěti, může mít charakter nadměrně tělesného trestání, bití, šikany, odpírání jídla, odpočinku apod. Každá forma týrání představuje závažnou, celkovou zátěžovou situaci, která zahrnuje jak deprivací zkušenost, tak silný stres a fyzické týrání může v krajním případě ohrožovat i život jedince.

3. *Sexuální zneužívání:*

Je projevem zneužití moci dospělého nad slabším a závislým dítětem, jeho využití k aktivitám, jejichž cílem je vlastní uspokojení. Takového jednání se nejčastěji dopouštějí morálně narušení a sexuálně nevyzrálý muži nebo osoby, kteří z nějakých důvodů ztrácejí schopnost kontroly pudového jednání. Sexuální

zneužívání narušuje nejen obecně přijatelná pravidla, ale je především v rozporu s právní normou.

Formy sexuálního zneužívání:

- nekontaktní sexuální aktivity – jedná se například o verbální komentáře se sexuálním obsahem, exhibicionismus, obscénní telefonáty apod.
- kontaktní sexuální aktivity – jsou veškeré praktiky, vyžadující kontakt agresora se zneužívaným dítětem, který mu přináší sexuální uspokojení a podle závažnosti je lze členit na penetrativní (dochází k pohlavnímu styku) a nepenetrativní (osahávání)
- sexuální využívání dětí – k výrobě pornografie či prostituci, může mít komerční charakter, ale rovněž je spojené s potřebou sexuálního uspokojení

Sexuální násilí lze také rozlišovat podle vztahu k aktérovi i k místu, kde se odehrává na extrafamiliární (jednorázové) a intrafamiliární (dlouhodobé), které je z hlediska psychických následků závažnější a bere jedinci pocit jistoty, bezpečí domova („home alone syndrom“). Dlouhodobá negativní zkušenost se zneužíváním může vést k rozvoji různých duševních a behaviorálních poruch, k pesimistickému uvažování i v budoucnosti, zvyšuje pocit ohrožení a bezmocnosti, snižuje sebevědomí a objevuje se silné sociální stigma.

První pomocí při řešení takových případů je krizová a psychologická intervence, jejímž cílem je zabránit dalšímu ohrožení oběti.

1.3 Příčiny umístění dětí do ústavní výchovy

„Rodina dokáže svou hlavní úlohu plnit dobře jen tehdy, když se rodič dokáže podřídit potřebě dítěte, protože je za něj odpovědný“ (Matušek 1993, str. 12).

Hlavním důvodem pro umístění jedince do ústavní výchovy, je především neplnění rodičovských povinností a základních funkcí rodiny. Rodina je stále považována za nejdůležitější článek společnosti, ve které dítě vyrůstá, ovlivňuje jeho zdravý celkový vývoj a utváří jeho osobnost. Jejím úkolem je také realizovat svou funkčnost vůči dítěti.

Helus (2007, str. 149–151) ve své publikaci uvádí deset nejdůležitějších sociálně-psychologických funkcí rodiny:

- 1) Rodina uspokojuje základní, primární potřeby dítěte. Hovoříme o uspokojování biologických, psychických potřeb, které znamenají pocit bezpečí, lásky a přiměřené množství podnětů pro zdravý rozvoj jedince.
- 2) Rodina uspokojuje potřebu organické sounáležitosti dítěte. Tato funkce je důležitá pro vytváření bazální životní jistoty a integrace do společnosti. Jestliže je tato potřeba určitým způsobem narušena či traumatizována, dochází tím k zárodkům poruch osobnostního rozvoje.
- 3) Rodina dává dítěti již od nejútlejšího věku akční prostor. Jedná se o aktivní projev jedince, seberealizaci a kooperaci s druhými.
- 4) Rodina uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení.
- 5) Rodina určuje prvopočátek v prožitcích sebe sama.
- 6) Rodina dává dítěti bezprostředně působící vzory a příklady, které vytvářejí v jedinci touhu po vlastní osobnosti.
- 7) Rodina vytváří, upevňuje a rozvíjí vědomí povinnosti, které prostřednictvím společných činností rodiny vedou jedince k ohleduplnosti a zodpovědnosti.
- 8) Rodina otevírá dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů a pochopit tak lidi různého věku, založení i postavení.
- 9) Prostřednictvím rodinného kolektivu se rozvíjí a upevňuje proces socializace jedince.
- 10) Rodina je hlavním azylem v situacích životní bezradnosti, kde se dítě může svěřit a očekávat porozumění, pomoc.

Rodina, která plní všechny předchozí funkce a tím zajišťuje svým dětem hodnotné socializační podmínky je rodinou funkční. Rodina, která neplní dané funkce a své rodičovské povinnosti vůči dítěti se stává rodinou nefunkční.

V závěru můžeme tedy uvést, jaké jsou nejčastější důvody pro odebrání dítěte z rodiny (Bittner, et al. 2007, str. 30):

- dítě je odloženo nebo opuštěno vlastními rodiči
- rodiče dítěte zemřeli
- dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno nebo týráno
- dítě je zanedbáváno
- rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost a základní funkce rodiny
- dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedokážou starat

- dítě trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče nejsou schopni mu zajistit náležitou péči
- nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky

Tyto uvedené příklady rodinného prostředí, kdy rodina neplní vůči dítěti svůj účel a kde v nejhorších případech nezáměr o dítě přerůstá v nevraživý či nenávistný postoj, který může ohrožovat i život dítěte, je sanace již bezpředmětná a jediným možným řešením je zásah společnosti. Z pravidla se tak děje rozhodnutím soudu o zbavení rodičovských práv a odebrání dítěte z rodiny (Helus 2007, str. 152).

2 Institucionální náhradní péče

Náhradní péče v České republice zahrnuje dva odlišné modely výchovy dítěte. Jedná se o náhradní péči rodinnou, kde dítě je vychováváno a svěřeno do péče jiné fyzické osobě, než jsou biologičtí rodiče a to především v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině (tzv. péče jiné osoby, péče osvojitele, pěstounská péče, péče poručníka).

Podle zákona a mezinárodních úmluv má náhradní rodičovská péče vždy přednost před náhradní péčí ústavní. A však ústavní výchova, tedy druhý model náhradní péče, kde se jedná o svěření do péče příslušného zařízení je v České republice pro mnoho dětí konečným řešením či příliš dlouho trvajícím přechodným řešením (Středisko náhradní rodinné péče 2015). A však v současné době je především kladen důraz na individuální přístup k dětem a kvalitnější přípravu na budoucí život po odchodu ze zařízení.

Přičemž ústavní výchova byla a zůstává předmětem kritiky v naší společnosti. Především je jí vytýkáno, že u dětí dlouhodobě umístěných v ústavní péči se může objevovat psychická deprivace na základě nedostatečného uspokojování základních duševních potřeb, obzvláště pak sociálních, citových i senzorických podnětů, které jsou v prostředí ústavní výchovy do jisté míry omezeny (Ptáček, et al. 2011, str. 12–18). Často se poukazuje také na to, že pobyt v zařízení nedostatečně připravuje jedince pro samostatný život a mnozí z nich jsou vlivem výchovy v ústavním zařízení rizikovější a náchylnější k rozvoji sociálně-patologických jevů, ale nesmíme zapomínat na to, s jakými dispozicemi už do ústavní výchovy přicházejí. Se špatnými genetickými a biologickými dispozicemi, z nefunkčních rodin, v nichž se vyskytovaly sociálně-patologické jevy, z rodin s psychiatrickou zátěží a jiné.

Podle Novotného (2009, str. 17) ústavní péče nikdy nemůže nahradit péči rodiny, ale v případě selhání péče o dítě v rodině lze ústavní péči považovat za ideální, pokud se nepodaří zajistit „kvalitní“ náhradní rodinu, která přijme dítě do péče pěstounské či do adopce. Tedy hlavní problematikou není dítě v ústavu, ale především v problematice rodiny.

2.1 Ústavní výchova

Jak již bylo řečeno, je-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový a duševní stav či jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte či existují vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Návrh na toto opatření podává obecní úřad obce s rozšířenou působností. Soud o něm musí rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od podání. Předběžné opatření obecně trvá po dobu tří měsíců od jeho nařízení. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby (Zákon č. 89/2012 Sb., § 971, odst. 1– 4).

V ústavní péči se ocitají děti, které byly soudem svěřeny do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, děti, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči či osobami odpovědnými za výchovu, ale také děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou.

Ústavní výchova je právně upravena zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovná péče ve školských zařízeních.

Ústavní výchova by měla být z psychologického hlediska, vhodná pouze jako přechodné řešení po odebrání dítěte z rodiny, než je pro něj nalezena jiná vhodná rodina, jako je pěstounská péče či adopce nebo než se dítě může vrátit zpět do původní rodiny, proto soud je povinen před nařízením ústavní výchovy zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní (Středisko náhradní rodinné péče 2015).

Účelem zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči je zajišťovat nezletilé osobě, z pravidla ve věku od 3 do 18 let, případně osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu náhradní výchovnou péčí, která má právo na řádnou výchovu a vzdělání v zájmu jejího zdravého vývoje. Vytváří podmínky, které podporují její sebevědomí, rozvíjí citovou stránku a osobnost. Dále jí umožňuje aktivní účast ve společnosti. S jedincem musí být zacházeno v zájmu jeho plnohodnotného a harmonického rozvoje s ohledem na jeho věk a potřeby. Ústavní výchova slouží také k preventivně výchovným účelům, jako je předcházení vzniku a rozvoje negativních

projevů chování dítěte, k prevenci narušení jeho zdravého vývoje, k zmírnění nebo k odstranění příčin a důsledků již vzniklých poruch chování a zdravý rozvoj osobnosti jedince (Zákon č. 109/2002 Sb., § 1, odst. 1–3). Zařízení také spolupracují s rodinou dítěte, poskytují pomoc včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských i dalších dovedností, které jsou nezbytné pro výchovu a péči v rodině. Dále poskytují podporu při přechodu dítěte do jeho původního rodinného prostředí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče (Zákon č. 109/2002 Sb., § 2, odst. 3–4).

Matoušek ve své publikaci (1995, str. 22) uvádí tři hlavní funkce ústavů:

1. Podpora a péče je především v zařízeních, které poskytují náhradu za nefunkční nebo chybějící rodinu (dětské domovy, ústavy pro svobodné matky s dětmi). V těchto zařízeních je poskytováno chybějící zázemí či péče, bez nichž se klient nemůže obejít. Kdyby tyto ústavy neexistovaly, kvalita života jejich klientů by byla nepřiměřeně nízká, v některých případech by nebyli schopni v běžných podmínkách přežít.
2. Léčba, výchova a resocializace. Jedná se o funkci, která je v popředí v nemocnicích, rehabilitačních a léčebných ústavech, v zařízení pro rizikovou mládež, v zařízení pro propuštěné vězně atd. Souhrnným znakem pro tuto funkci je úsilí o změnu stavu a předpokládá se, že klient opustí ústav v jiném stavu, než v jakém do něj přišel.
3. Omezení, vyloučení a represe je poslední z hlavních funkcí ústavů, která je situována ve věznicích, v psychiatrickém zařízení s nedobrovolnými pobyty či uprchlické tábory apod. Kdyby uvedená zařízení neexistovala, společnost by byla ohrožena kriminálními osobami atd.

Ústavní výchova je na základě soudu nařizována dětem ve věku od 3 do 18 let, ale může být prodloužena s rozhodnutím soudu až o jeden rok do 19 let věku dítěte (Zákon č. 109/2002 Sb., § 1, odst. 2). Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy mohou na základě žádosti poskytovat plné přímé zaopatření i jedincům zletilým po ukončení ústavní či ochranné výchovy, kteří se připravují na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let (Zákon č. 109/2002 Sb., § 2, odst. 7).

Ústavní výchovu lze nařídít nejdéle na dobu tří let, ale lze ji před uplynutím tří let od jejího nařízení prodloužit, jestliže však důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají. Její trvání lze prodloužit opakovaně, vždy však nejdéle na dobu tří let. Po dobu,

než soud rozhodne o zrušení nebo o prodloužení ústavní výchovy, dítě zůstává v ústavní výchově, i když už uběhla doba dříve rozhodnutím soudu stanovená. Jestliže však pominou důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, či je možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne podle okolností o tom, komu bude napříště dítě svěřeno do péče (Zákon č. 89/2012 Sb., § 972, odst. 1–2).

2.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova jednou z forem ochranného opatření a jejím hlavním cílem je zajištění prevence, izolace a resocializace dítěte, které se dopustilo společensky nebezpečného činu. Dítětem se dle tohoto zákona rozumí ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku, mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku a mládeží se rozumí děti mladší patnácti let a mladiství (Zákon č. 218/2003 Sb., § 2, písm. a–d). Soud uděluje mladistvému ochrannou výchovu v případě, že nepostačuje uložení ústavní výchovy, tedy v případech, kdy:

- a) rodina o mladistvého nedostatečně pečuje, chybí mu řádná výchova a tento problém není možné v rodině odstranit,
- b) výchova mladistvého byla zanedbána,
- c) prostředí, ve kterém dítě žije, není vhodné a neposkytuje záruku řádné výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině.

Ochranná výchova trvá nejdéle do dovršení plnoletosti dítěte, nebo po dobu, po kterou tak určil soud. Výjimečně může být tato výchova prodloužena do 19tého roku života. Pokud není možné, aby byla ochranná výchova vykonána ihned, nařídí soud prozatímní dohled probačního úředníka (Zákon č. 218/2003 Sb., § 22, odst. 1–3).

Soud pro mládež může uložit dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného a to z pravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření, také opatření ve formě dohledu probačního úředníka, ochrannou výchovu, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče a další (Zákon č. 218/2003 Sb., § 93 odst. 1).

Ochranná výchova může být na základě soudu přeměněna na výchovu ústavní v případě, že převýchova mladistvého je natolik úspěšná, že můžeme očekávat, že se i bez omezení, která mu ochranná výchova přináší, bude chovat a pracovat řádným způsobem. V rámci této přeměny může být mladistvému uložen dohled probačního úředníka či jiné výchovné opatření. Pokud se však mladistvý nebude chovat podle očekávání, může mu být ochranná výchova znovu nařízena (Zákon č. 218/3003 Sb., § 23, odst. 1–2).

Mezi hlavními rozdíly již zmíněných institucionálních forem náhradní výchovy je v omezení a přísnosti výchovy. Ochranná výchova je určena pro mladistvé, kteří vykazují známky protiprávního chování a o proti tomu je ústavní výchova určena především dětem, které nebyly řádně vychovávány ve vlastní rodině, ale přitom nejevily známky závažného chování. Zde tedy důvod umístění dítěte v ústavní výchově vychází z rodinného prostředí, nikoliv z jeho závažného chování, jak je tomu právě v případě ochranné výchovy.

2.3 Ústavní péče

Jak již bylo uvedeno, v ústavní péči jsou jednak děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, děti, které byly soudem svěřeny do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a dále děti, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči resp. osobami odpovědnými za výchovu dítěte.

V oblasti ústavní péče v naší republice plní úkoly tři ústřední orgány státní správy, které mají odlišnou právní úpravu, různý systém financování, odlišné metodické pokyny, různé požadavky na zaměstnance a jejich kvalifikaci.

Orgány, které zajišťují institucionalizovanou péči v České republice (Vančáková 2015):

1. *Ministerstvo zdravotnictví*, které zajišťuje ústavní péči dětem od narození do tří let v kojeneckých ústavech a dětských domovech od jednoho do tří let. Děti do jednoho roku věku jsou umísťovány do kojeneckých ústavů, od jednoho roku do tří let do dětských domovů.

Hlavním důvodem a smyslem pobytu v těchto zařízeních, by mělo být stanovení diagnózy a prognózy, se snahou okamžitě umístit dítě do rodinné péče. Pobyt v daných zařízeních by měl být vždy nejkratší, jelikož ústavní péče

a to především v raném věku dítěte ovlivňuje negativně jejich zdravý vývoj. Tuto problematiku již začala vláda České republiky řešit a je zřejmé, že se postupně ruší kojenecké ústavy. Již dnes, by se neměly v těchto zařízeních ocitat děti ve věku od narození do tří let a v roce 2016, by měly přestat úřady posílat do domovů i děti mladší šest let. Kojenecké ústavy se postupně do roku 2018 přemění na centra služeb či poradny a stacionáře, které budou pomáhat biologickým i pěstounským rodinám zvládat obtížné situace. Například stacionáře, by se měly postarat o vážně nemocné děti odkázané na trvalou péči (Frouzová, Wirmitzer 2012).

2. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* je zodpovědné za chod zařízení, kam bývají umísťovány děti od tří let a které jsou rozlišena podle účelu, který mají splňovat:
 - a) diagnostické ústavy,
 - b) dětské domovy,
 - c) dětské domovy se školou,
 - d) výchovné ústavy.

MŠMT také zajišťuje preventivní péči před nařízením ústavní výchovy v rámci:

- *středisek výchovné péče*, které poskytují všestrannou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc klientům s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a klientům po ukončení či zrušení ústavní výchovy, především při jejich integraci do společnosti. Dále poskytují konzultace, odborné informace a pomoc osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům v oblasti výchovy a vzdělávání jedinců s rizikem nebo s projevy poruch chování, negativních jevů v sociálním vývoji a také s integrací do společnosti.

3. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* je ústředním orgánem státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a tedy zabezpečuje sociálně-právní ochranu dětí.

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména (Zákon č. 359/1999 Sb., § 1, odst. 1.):

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,

- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Zařízení sociálně-právní ochrany (z. 359/1999 Sb., § 39–42):

- *zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc* – poskytují péči dětem, které se ocitly bez jakékoli péče nebo jejich životy a zdravý vývoj jsou vážně ohroženy. Péče je také zaměřena na jedince, kteří se ocitli bez péče přiměřené jejich věku, jde-li o děti týrané nebo zneužívané nebo jejichž základní práva jsou závažným způsobem ohrožena. Ochrana a pomoc spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotní péče zdravotnickým zařízeními a v psychologické a jiné obdobné nutné péči. V těchto zařízeních jsou jedinci umístováni na základě rozhodnutí soudu nebo na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností či na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, ale také požádá-li o to dítě samo. Délka pobytu v zařízení je omezená na tři měsíce a na šest měsíců, může být prodloužena, pokud to zájem dítěte vyžaduje, ale maximální celková doba pobytu je však na 12 měsíců
- *zařízení odborného poradenství pro péči o děti*
- *zařízení sociálně výchovné činnosti*
- *výchovně rekreační tábory pro děti*
- *zařízení pro výkon pěstounské péče*

Zařízení sociálních služeb:

- *domovy pro osoby (děti) se zdravotním postižením* – jsou zařízení, kam jsou umístovány děti, jejichž zdravotní (tělesný, smyslový, mentální či kombinovaný) handicap vyžaduje zvláštní odbornou péči nebo které nemohou být z různých důvodů v domácí péči. Řídí se zákonem o sociálních službách

Kromě uvedených rezortů v oblasti ústavní péče jsou součástí systému složky v gesci dalších ministerstev. Jedná se o Ministerstvo spravedlnosti ČR (soudy, státní zastupitelství, probační a mediační služba, věznice pro mladistvé) a Ministerstvo vnitra

České republiky (policie). Mimo všech výše uvedených státních orgánů má na fungování systému významný podíl také Ministerstvo financí České republiky, které zabezpečuje financování celého systému (Středisko náhradní rodinné péče 2015).

2.4 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Podle Zákona č. 89/2012 Sb., § 971, odst. 4 soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud dbá na umístění dítěte, co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. To platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Všechna níže uvedená ústavní zařízení jsou určena pro děti ve věku od 3 do 18 let, případně pro zletilé do 19 let. Plné přímé zaopatření lze poskytnout i zletilému, nezaopatřenému, studujícímu dítěti po ukončení výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, nejdéle do věku 26 let, a to na základě podmínek stanovených ve smlouvě (Zákon č. 109/2002 Sb., § 1–2).

Do zařízení jsou umístovány i děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči či popřípadě s více vadami, pokud tedy jejich stupeň zdravotního postižení neodpovídá umístění do zařízení sociálních služeb nebo do specializovaného zdravotnického zařízení. Zařízení musí však pro tyto děti zajišťovat vhodné podmínky v podobě úpravy například denního režimu, vybavení, ale také odpovídající vzdělávací, terapeutický a sociálně rehabilitační program (Zákon č. 109/2002 Sb., § 2, odst. 12).

Základní organizační jednotku v diagnostickém a výchovném ústavu tvoří výchovná skupina a rodinná skupina v dětském domově. Výchovnou skupinu může v diagnostickém ústavu tvořit 4–8 dětí, ve výchovném ústavu 5–8 dětí. Děti jsou do výchovných skupin zařazovány s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. Rodinná skupina je v dětském domově tvořena 6–8 dětmi, v dětském domově se školou 5–8 dětmi. Děti jsou zde smíšeného pohlaví a věku. V případě sourozenecké skupiny jsou děti zařazeny do stejné skupiny (Zákon č. 109/2002 Sb., § 4, odst. 1–5).

Rodinná a výchovná skupina může být umístěna i v bytové jednotce a pro nezaopatřené osoby může ředitel zařízení zajistit samostatné ubytování v prostorách

zařízení nebo mimo zařízení. Dále v zájmu přípravy na budoucí samostatný život klienta může být v zařízení zřízena samostatná bytová jednotka, ve které se jedinci připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení (Vyhláška č. 438/2006 Sb., § 2, odst. 4–6).

2.4.1 Diagnostické ústavy

Diagnostický ústav je zařízení, které poskytuje komplexní psychologický, pedagogický, sociální a zdravotní rozbor dítěte. Děti jsou zde přijímány na žádost rodičů a zákonných zástupců nebo na základě rozhodnutí soudu. Diagnostický ústav přijímá také děti, které jsou na útěku z jiných zařízení či zadržovaných na útěku od osob odpovědných za výchovu.

Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte tyto úkoly (Zákon č. 109/2002 Sb., § 5, odst. 2):

- a) diagnostické, které spočívají ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností
- b) vzdělávací, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí, dovedností a stanovují, realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti jedince přiměřeně k jeho věku a individuálním předpokladům i možnostem
- c) terapeutické, které v rámci pedagogických, psychologických činností směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování jedince
- d) výchovné a sociální se vztahují k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně dětí, také podle potřeby zprostředkovává zdravotní vyšetření jedince
- e) organizační, souvisejí s umístěním dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu vymezeném ministerstvem, ale popřípadě i mimo územní obvod, dále spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany dětí při přípravě jeho návrhu na nařízení předběžného opatření, které bude vykonáváno v diagnostickém ústavu či v jiném zařízení
- f) koordinační, které směřují k prohloubení, sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu diagnostického ústavu, ale také

k ověřování jejich účelnosti, dále slouží ke sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývající se péčí o děti

Do diagnostického ústavu se dítě umísťuje na dobu zpravidla nepřesahující 8 týdnů (Zákon č. 109/2002 Sb., §5, odst. 6).

Diagnostický ústav na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, které jsou stanoveny v zájmu rozvoje osobnosti jedince. Diagnostický ústav předává s dítětem umísťovaným nebo přemísťovaným do zařízení již zmiňovanou komplexní diagnostickou zprávu s programem rozvoje osobnosti, ale také pravomocné rozhodnutí soudu, školní dokumentaci včetně posledního vysvědčení a návrh klasifikace za dobu pobytu v diagnostickém ústavu. Dále předává osobní věci dítěte a další dokumentaci, jako je osobní list jedince, rodný list, průkaz zdravotní pojišťovny, očkovací průkaz, občanský průkaz či cestovní pas a lékařský posudek (Zákon č. 109/2002 Sb., § 5, odst. 3, 11).

2.4.2 Dětské domovy

Základní charakteristiky dětského domova stanovuje Zákon č. 109/2002 Sb., § 12.

Dětské domovy jsou nejrozšířenějším typem zařízení, které zajišťují ústavní výchovu. Zařízení jsou určena pro děti od 3 do 18 let, popřípadě do doby, než ukončí přípravu na budoucí povolání. Nejdéle však mohou děti v zařízení zůstat do 26 let. Do daného zařízení se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi a poskytuje dětem plné zaopatření, které představuje například úhradu ubytování, stravování, ošacení, výdajů spojených se vzděláváním, zdravotní péčí i kapesné a osobní dary. Dále zařízení může hradit potřeby pro volnočasové aktivity, sportovní a kulturní vyžití, stejně jako výdaje spojené se specifickou péčí o děti se speciálními potřebami.

Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

Do dětských domovů se umísťují nejčastěji děti z afunkčního či dysfunkčního rodinného prostředí, u kterých ještě nedošlo nesprávnou výchovou k poruchám chování.

Základní organizační jednotku v dětském domově tvoří rodinná skupina, kterou tvoří šest a nejvíce osm dětí, zpravidla různého věku a pohlaví. Každá rodinná skupinka má svůj oddělený prostor, kde má každé dítě své místo a společnou kuchyň, koupelnu a obývací pokoj, tak jak je to běžné v domácnostech. Zejména je zde brán zřetel na sourozenecké vazby, a proto se sourozenci zpravidla zařazují do stejné rodinné skupiny. Do skupiny mohou být zařazeni i děti s dalším postižením, jako je postižení tělesné či smyslové. Pro tyto děti je však potřebné vypracovat individuální program, který by důsledky zmírňoval.

V dětských domovech je také kladen důraz k vedení samostatnosti u dětí, které v rámci režimu dne vykonávají činnosti spojené s běžným chodem domácnosti a života vůbec. Například se podílí na úklidu společných prostor, svých pokojů, vykonávají drobné pomocné práce, perou, žehlí, vaří, vysávají, utírají prach, pomáhají v kuchyni, pečují o květiny. Mezi další povinnosti dětí patří samozřejmě plnění školních povinností, příprava na vyučování, pořádek v osobních věcech, ale také pomoc mladším dětem. Každé dítě musí dodržovat vnitřní řád dětského domova, plnit pokyny ředitele a vychovatelů.

Ve vztahu k dětem plní dětské domovy podle zákona zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální, ale také mají svým posláním se co nejvíce přizpůsobit zvyklostem běžné rodině a tím vytvořit takové prostředí, které by co nejúčinněji přispívalo k harmonickému vývoji osobnosti mladého jedince, poskytovalo mu dostatek intimity, jistoty, pocit pevného zázemí a současně dostatek podnětů a možností k rozvíjení a uspokojování jeho citových potřeb.

2.4.3 Dětské domovy se školou

Účelem dětských domovů se školou je zajišťovat péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo s uloženou ochrannou výchovou. Vzdělávání se uskutečňuje zpravidla ve škole, která je součástí domova. Péče je určena také pro nezletilé matky, které mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu.

Do tohoto zařízení mohou být umístřovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu povinné školní docházky pominou důvody

pro zařazení dítěte do školy zřízené při zařízení, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou. Při pokračování závažných výchovných problémů může být klient tohoto zařízení přemístěn do výchovného ústavu, nebo jestliže nemůže po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování se vzdělávat ve střední škole mimo zařízení či neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazen do výchovného ústavu.

V dětských domovech se školou jsou oddělené skupiny pro výkon ústavní výchovy či ochranné výchovy a základní organizační jednotkou je rodinná skupina, kterou tvoří zpravidla pět až osm dětí. Všichni klienti zařízení musí plnit veškeré povinnosti, které jsou určeny vnitřním řádem daného zařízení. V rámci vedení k samostatnosti provádí děti úklidy, perou si osobní věci, musí dodržovat osobní hygienu, dále musí dodržovat školní řád, jelikož základní škola je součástí dětského domova se školou.

Úkolem těchto zařízení bývá zajistit souběžně výchovně vzdělávací cíle s doprovodnou léčebnou péčí, která by měla zamezit dalšímu prohloubení již vzniklých poruch chování. Cílem dětských domovů se školou je dosáhnout co největší míry socializace jedince a výchovně vzdělávací proces je zaměřen na rozvíjení a kultivaci osobnosti žáků i s mentálním postižením. Dále je zde kladen důraz na rozvoj individuálních schopností a možností dítěte, na upevnění sociálních kompetencí dětí, které jsou potřebné k uplatnění v jejich praktickém životě (Zákon č. 109/2002 Sb., § 13).

2.4.4 Výchovné ústavy

Výchovné ústavy pečují o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Zařízení se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, či pro nezletilé matky a pro jejich děti, nebo jedince, kteří vyžadují výchovně léčebnou péči, popřípadě se v zařízení pro tyto děti zřizují oddělené výchovné skupiny. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, jestliže má uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let (Zákon č. 109/2002 Sb., § 14, odst. 1–3).

Při výchovném ústavu se jako jeho součást zřizuje základní či speciální škola, ale také může být zřízena střední škola (Zákon č. 109/2002 Sb., § 15, odst. 1–2).

Účelem těchto zařízení je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů v chování dítěte a zmírňovat příčiny a důsledky již vzniklých poruch chování. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Mezi hlavní funkcí výchovných ústavů patří především reedukace a resocializace mládeže.

Cílem výchovné práce v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy je vytvoření bezpečného prostředí, které by jedinci umožnilo uspokojování základních materiálních, citových i speciálních potřeb. Dále by zajišťovalo vhodné rozvíjení vědomostí, dovedností a návyků s přihlédnutím k zájmům, zvláštnostem každého dítěte. Důležitá je ale i podpora vzdělávacího působení školy a uspokojování potřeb v oblasti rekreace a zábavy. Součástí výchovné práce je vedení dětí k sebeobsluze, pracovním a sociálním návykům tak, aby se po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy mohly úspěšně zapojit do společnosti.

2.5 Klady a zápory ústavní péče

Ústavní péče může mít v raném věku jedince vliv na jeho vývoj a do jisté míry může ovlivňovat i jeho život, což můžeme zařadit mezi negativní vlivy ústavní péče. Pravděpodobně nejdůležitější roli hraje narušení vztahů s biologickými rodiči, specifické traumatické zážitky a emocionální stres, který je spojený s umístěním dítěte do ústavní péče, kde se musí přizpůsobit náhradnímu prostředí.

Nesmíme však zapomínat na důvod, proč se děti ocitají v ústavní péči. Dostávají se, jak již bylo zmíněno s nepříznivou minulostí, se špatnou péčí biologických rodičů a v řadě případů jsou tyto děti již od samotného počátku svého života odmítány. Ústavní péče a ústavní zařízení, jako jsou dětské domovy, poskytují právě těmto dětem bezpečné prostředí, pocit jistoty, důvěry, které ve vlastních rodinách často postrádaly.

Jako další pozitivní prvek ústavní péče, můžeme zmínit, že v novém pojetí výchovy v dětských domovech se dítě stává subjektem výchovy, jelikož má více prostoru a všechny možnosti pro naplňování svých individuálních potřeb za pomoci svých vychovatelů. Důležitou roli hraje v dětských domovech například i vrstevnická skupina, která má pozitivní význam na zkušenost jedinců v mezilidských vztazích. Děti v těchto zařízeních se nacházejí ve stejné životní situaci a mají podobné životní zkušenosti.

A právě každodenní interakcí s ostatními dětmi i s vychovateli se učí sociálním normám a pravidlům v mezilidských vztazích. Ústavní péče v dětském domově může dítěti přinést kladnou zkušenost také v tom smyslu, že má pocit, že někam patří, má ve skupině své místo.

Je zřejmé, že v současné době se způsob života v dětských domovech výrazně zlepšil a přiblížil se životu v běžných rodinách, než tomu bylo v minulosti. Děti v dětských domovech nestrádají ani po materiální stránce. Jako příklad můžeme uvést dětské pokoje, které jsou dobře vybavené, sdílejí většinou dvě maximálně tři děti a není výjimkou, že starší děti, zejména studenti mají svůj vlastní pokoj, nebo útulně zařízené rodinné byty. Děti mají slušné oblečení, dostatek jídla, věcí denních a osobních potřeb a mnoho jiných. Obecně se dá říci, že úroveň v dětských domovech je srovnatelná s běžnými domácnostmi.

Mezi další klady ústavní péče můžeme zmínit, že dětské domovy připravují své klienty na odchod z ústavní výchovy a pomáhají jim s řešením dané problematiky. Například v rámci dlouhodobé přípravy na samostatný život se děti v rodinných bytech učí vařit, žehlit, starat se o domácnost, umět hospodařit s financemi na stravování či ošacení. Některé dětské domovy v rámci projektu Budoucnost pro Samuela, který podpořilo ministerstvo školství, zařídily cvičné byty pro dospívající klienty DD, kteří si sami hospodaří s přidělenými prostředky a nakládají s volným časem. Kontrolní činnost v bytech i ve školách provádí pedagog, který je pro děti rádcem a průvodcem. Klienti mají také povinnost docházet na konzultace do dětského domova k otázkám hospodaření, prospěchu, chování a řešení různých problémů. Je jim stanoven individuální plán zaměřený na osamostatňování (Kloučková 2010).

Můžeme tedy říci, že ústavní formy péče v rámci systému sociálně právní ochrany dětí mají v České republice své místo, jelikož jsou potřebné právě pro děti, jejichž rodiče ve výchově selhali či neplnili svojí odpovědnost.

3 Formy následné péče

Jedním z nejnáročnějších kroků v životě mladého člověka patří především odchod z domova a samozřejmě s tím spojeno jeho převzetí role nezávislého dospělého. Vstup do této další fáze života po odchodu z náhradní péče bývá velmi složitý, jelikož v mnoha případech se od těchto jedinců, kteří opouštějí náhradní péči, očekává nezávislost ve velmi mladém věku, výrazně nižším než u jejich vrstevníků, kteří vyrůstají v původních rodinách. Pro mladé lidi, kteří odcházejí z ústavních zařízení, bývá krok k nezávislosti a zapojení do společnosti zvláště náročný, protože se ocitají bez záchytné sítě, na kterou se mohou spolehnout.

Odchod z ústavní péče nastává, když zaniká ústavní výchova (dosažením osmnácti let věku dítěte). Z důležitých důvodů může soud ústavní výchovu prodloužit až na jeden rok po dosažení zletilosti. Záleží na posouzení soudu, zda je prodloužení ústavní výchovy v zájmu osobnosti dítěte. O prodloužení musí soud rozhodnout před dosažením zletilosti dítěte, jinak ústavní výchova ze zákona zaniká. Mladý člověk po dosažení věku osmnácti let může dobrovolně zůstat v ústavní výchově, pokud se však po dosažení zletilosti soustavně připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřený. V takovém případě může se zařízením na základě své žádosti uzavřít smlouvu a zařízení mu poskytuje plné přímé zaopatření nejdéle do věku 26 let za podmínek sjednaných ve smlouvě. Ředitel zařízení je povinen mladého člověka o této možnosti informovat. Pro takové mladé lidi, kteří jsou v zařízení i po dosažení zletilosti z důvodu přípravy na budoucí povolání, se může zajistit samostatné ubytování v prostorách zařízení či mimo zařízení (Zákon č. 109/2002 Sb., § 1, odst. 1, 7).

Dané zařízení by mělo mít při ukončování péče zpracované postupy ukončování péče a přípravy na samostatný život a jedinec je na odchod ze zařízení postupně připravován. Dále zařízení vyhodnocuje potřeby dítěte pro samostatný život a nastavuje postupy k podpoře úspěšného přechodu jedince do samostatného života. Před odchodem se klient podílí na přípravě a plánování do samostatného života, především ve vzdělání, zaměstnání, ubytování, správě financí a možnostech finanční podpory (např. sociální dávky apod.), jednání s úřady, péči o zdraví, udržení sociálních kontaktů a vytváření nových sítí podpory, poradenství. Klient také obdrží seznam kontaktních míst a osob, na které se může po odchodu ze zařízení obrátit v případě náhlých či krizových událostí.

Na přípravě do samostatného života se také podílí osoba odpovědná za výchovu a další odpovědné orgány (MŠMT 2015).

Klientovi dětského domova, který po dosažení zletilosti resp. po ukončení přípravy na povolání odchází ze zařízení, se v době propuštění poskytuje věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 25 000 Kč. Přiznání příspěvku posuzuje individuálně komise (ředitel, vedoucí vychovatel, sociální pracovníce, skupinový vychovatel), která se ohlíží na hlavní kritéria při posuzování příspěvku. Například na skutečnou potřebu příspěvku (sirotek, polosirotek, příjmy a úspory, sociální poměry rodiny, vrací-li se do rodiny a jiné), na dobu pobytu v DD, na morálku a chování v DD, na vzdělání klienta (ukončení, prospěch, chování ve škole), ale také na stav přiděleného rozpočtu zřizovatelem (Zákon č. 460/2013 Sb., § 4).

Dále se klientovi dětského domova ve spolupráci s OSPOD poskytuje zařízení poskytovaná poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací. Zmíněné jednorázové finanční dávky většinou však nedosahují výše, která by znamenala jistotu alespoň dočasného řešení ekonomických těžkostí, které souvisejí se vstupem do samostatného života a možnosti dobrovolného prodloužení pobytu v zařízení pro klienty po dobu dalšího studia sice působí jako výrazně lepší řešení, ale často tuto možnost využije jen malé procento klientů.

Mezi zásadní problém následné péče vnímá Matoušek, et al. (2009, str. 23) především skutečnost, že mladí lidé žijící v zařízeních ústavní péče často nejsou na odchod do samostatného života připravováni dlouhodobě, systematicky. Výsledkem je, že jsou často nepřipraveni a jejich vstup do světa sebou přináší i určité problémy. Do daných nesnází patří hlavně sociální nepřipravenost, ekonomická nesamostatnost a chybějící emocionální podpora. Státem garantovaný systém sociálních služeb, který bezplatně poskytuje dané služby a sociální poradenství, však na tyto problémy, potřeby není schopen přiměřeně reagovat, jelikož nedosahuje dostatečné kapacity a také chybějí nutné finanční zdroje. Proto velká část poskytovaných služeb pro klienty, kteří odcházejí z ústavní péče, je dnes spíše zajišťována neziskovými organizacemi, které se ve spolupráci se zařízeními snaží nabídnout jejich klientům služby, které jim napomohou k úspěšnému vstupu do samostatného života.

3.1 Služby následné péče

Mezi základní služby, které jsou mladým lidem odcházejícím ze systému náhradní péče nabízeny, mají následující podobu (Matoušek, et al. 2009, str. 23–25):

Odborné poradenství

Odborné poradenství poskytuje osobám potřebné informace, které pomáhají při řešení jejich nepříznivé sociální situace. Zaměřuje se na konkrétní potřeby jednotlivých osob. Jedná se například o rodinné a mezilidské vztahy, pracovně právní vztahy (kariérní poradenství), majetkoprávní vztahy, právní ochranu, sociální oblast a bydlení.

Tyto dané služby jsou poskytovány v rámci odborného sociálního poradenství ve formě osobních konzultací, infolinek, nebo také prostřednictvím internetových poraden, jako například webové stránky (Odcházím.cz 2015), které jsou zřízené Střediskem náhradní rodinné péče a jsou určeny pro mladé lidi odcházející z dětských domovů.

Přímé zaopatření

Přímé zaopatření se poskytuje osobám, které nejsou schopny se obejít bez pomoci jiné fyzické osoby, například ze zdravotních důvodů (domovy zvláštním režimem, domovy pro osoby se zdravotním postižením, chráněné bydlení a jiné) nebo osobám závislých na návykových látkách či duševně nemocným (terapeutické komunity a další), kteří mají zájem o začlenění do normálního života, lze také poskytnout zaopatření na přechodnou dobu.

Finanční pomoc

Hlavní finanční pomoc je poskytována ve formě státní sociální podpory. Státní sociální podpora jsou dávky, které se poskytují osobám či rodinným příslušníkům ve společensky uznaných sociálních situacích, kdy stát skrze jejich vyplacení z části přebírá spoluzodpovědnost za vzniklou sociální situaci. V rámci systému MPSV ve věci státní sociální podpory je poskytován: přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné (MPSV 2015).

Další zprostředkování finanční pomoci se děje obvykle prostřednictvím nadace, které jsou zaměřené na podporu při různých životních situacích a okolnostech. Obvykle se vychází ze znalostí potřeb konkrétního člověka.

Ubytování

Ubytování je služba sociální prevence, která má zabránit sociálnímu vyloučení osob a pomoci jim překonat jejich nepříznivou sociální situaci spojenou se ztrátou bydlení, ale také zároveň chránit společnost před patologickými společenskými jevy.

Jako příklady služeb, které poskytují ubytování či řeší otázku bydlení v rámci následné péče v České republice, můžeme uvést:

- ***Domy na půl cesty:***

Domy na půli cesty patří ke službám sociální intervence. Představují časově omezenou komplexní službu nabízející mladým lidem opouštějícím zařízení ústavní a ochranné výchovny dočasné ubytování, dohled, pomoc při řešení obtížných sociálních situací, rozvoj psychosociálních dovedností a dalších schopností.

Jsou určeny pro zletilé osoby zpravidla do 26 let opouštějící po dosažení zletilosti ústavní zařízení, pěstounské rodiny, popřípadě trvale narušené biologické rodiny. V domech mohou bydlet klienti i se svými dětmi.

Cílem poskytování služby je zřejmý posun směrem k dosažení osobních cílů a spokojenosti klientů. Pomoc a podpora se zaměřuje na péči o vlastní osobu, zvyšování samostatnosti, včetně hospodaření s penězi, přebírání odpovědnosti za důsledky svého rozhodování a jednání, orientování se a začleňování se do společnosti, pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou, či přáteli a zvyšování kvalifikace, uplatňování se na trhu práce (Pomoc v nouzi 2015).

Díky domům na půli cesty řada mladých dospělých nekončí po odchodu z ústavních zařízení na ulici jako bezdomovci. Hlavním cílem této služby je to, aby se uživatel osamostatnil a zvládal běžný život.

- ***Azylové domy:***

Azylové domy jsou služby sociální prevence a poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivých sociálních situacích, které jsou spojené se ztrátou bydlení. Služba poskytuje stravu či pomoc při zajištění stravy, ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (Zákon č. 108/2006 Sb., § 57, odst. 1–2).

- ***Armády spásy:***

Občanské sdružení řešící problémy lidí bez domova. Armáda spásy působí v Praze, Jirkově, Brně, Ostravě, Havířově, Karlových Varech, Krnově, Opavě, Přerovu a Šumperku. Sociální práce zahrnuje např. péči o bezdomovce, staré a nemocné občany,

matky s dětmi, děti a mládež, ale i další formy pomoci podle aktuálních potřeb (Armáda spásy 2015).

- ***Intervenční centra:***

Centra poskytují přechodnou odbornou pomoc, nehmotnou podporu v konkrétních případech domácího násilí a zároveň koordinují interdisciplinární spolupráci mezi dalšími navazujícími službami na úrovni kraje. Jak již bylo uvedeno služba je určena pro osoby ohrožené domácím násilím, které svou situaci chtějí řešit a hledají pomoc, radu a informace. Mezi základní služby těchto center patří sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Klientům je také zprostředkována následná pomoc, jako sociální, psychologická, právní či zprostředkování ubytování v azylových domech (Bílý kruh bezpečí 2009).

- ***Česká katolická charita:***

Je nestátní nezisková organizace, která je součástí římskokatolické církve registrované v České republice. Jejím zřizovatelem je Česká biskupská konference. Charita provozuje širokou síť sociálních, zdravotních služeb a charitativní a humanitární pomoc. Hlavním posláním dané služby je pomoc bližním v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Hlavní činností Charity je pomoc matkám s dětmi v tísní, lidem bez přístřeší, osobám se zdravotním a mentálním postižením, sociálně slabým rodinám, drogově závislým, opuštěným starým lidem, osobám, které se ocitly v osobní krizi, migrantům a uprchlíkům, vězňům a osobám vracejícím se z výkonu trestu. Tato organizace provozuje poradny, stacionáře, přechodná ubytování, domovy na trvalý pobyt, hospice a jiné (Charita Česká republika 2015).

- ***Slunečnice dětem:***

Jedná se o občanské sdružení, které pomáhá opuštěným dětem a spolupracuje s dětskými domovy, obecními úřady i s dalšími subjekty v této oblasti. Poskytuje cílenou a konkrétní pomoc přímo těm, kteří ji potřebují. Mimo organizování dalších činností otevřelo sdružení již druhé ubytovací zařízení v rámci projektu „Most do života“, které poskytuje bydlení na dobu maximálně 18 měsíců mladým lidem po jejich odchodu z dětského domova (Slunečnice dětem 2015).

- ***Azylová zařízení a nízko-prahová denní centra pro osoby bez přístřeší (noclehárny):***

Zařízení a centra poskytují možnost přenocování, provedení osobní hygieny (pomoc při osobní hygieně) lidem, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci, způsobené nebo přímo související se ztrátou bydlení. Jejich hlavní snahou je snížení sociálních a zdravotních rizik plynoucích z života na ulici. Služby jsou určeny pro osoby starší devatenáct let, které jsou bez přístřeší a vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy, se nacházejí v nepříznivé sociální situaci způsobené či přímo souvisejí se ztrátou bydlení, se vracejí z výkonu trestu nebo se vracejí z protialkoholní léčby (Armáda spásy Praha 2015).

Mladiství po ukončení ústavní výchovy se také mohou rozhodnout pro možnost spolubydlení s dalšími klienty, kteří také odcházejí do samostatného života či se vrátit zpět do domova svých biologických rodičů.

3.2 Nadace a projekty v rámci následné péče

V současné době existuje nemalé množství neziskových organizací, sdružení, nadací a projektů, které se věnují podpoře a pomoci dětem s nařízenou ústavní výchovou a mladým lidem, kteří odcházejí do samostatného života nebo již opustili ústavní péči, jako příklady můžeme uvést:

- ***Fond ohrožených dětí:***

Je nevládní neziskovaná organizace na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným a opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem s působností na celém území České republiky. Hlavními směry činnosti je zřizování, provoz zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Klokánek), zřizování a provoz azylových domů pro rodiny s dětmi, vyhledávání a pomoc ohroženým dětem přímo v terénu, provoz krizové linky pro matky, které tají těhotenství, snaha o zlepšení legislativy i praxe na úseku ochrany dětí, hmotná a poradenská pomoc náhradním i vlastním rodinám a další (Fond ohrožených dětí 2015).

- ***DOM:***

Dům otevřených možností je nevládní organizace, která působí v sociální oblasti a usiluje o zlepšení situace lidí ohrožených sociálním vyloučením, bezdomovectvím, chudobou a nerovnému přístupu ke společenským zdrojům. Dále poskytuje sociální služby a realizuje další programy zaměřené na podporu mladých lidí, kteří mají nedostatečné nebo nevyhovující rodinné zázemí a vstupují do samostatného života

ve společnosti. Hlavním funkcí této organizace je podporovat klienty, aby dosáhli svých osobních cílů a úspěšně se osamostatnili (DOM 2015).

- ***Nadace Terezy Maxové:***

Účelem této nadace je všestranná podpora a pomoc dětem, které jsou znevýhodněné či opuštěné. Hlavním cílem je umožnit jim zdravý a bezpečný život v rodinném prostředí. Pomoc je poskytována také pro mladé lidi, kteří opouštějí ústavní péči a chtějí se začlenit do samostatného života ve formě zajišťování kvalitního ubytování a zaměstnání (Nadace Terezy Maxové dětem 2015).

- ***Nadace Naše dítě:***

Nadace se zaměřuje na pomoc týraným, zneužívaným, handicapovaným, ohroženým a opuštěným dětem, které se ocitnou v obtížné životní situaci. Pomoc poskytuje v oblasti přímé finanční podpory (granty, individuální žádosti), osvětové činnosti (vydávání publikací a letáků, pořádání kampaní), prosazování legislativních úprav směřujících k zlepšení systému ochrany dětí (Nadace Naše dítě 2015).

- ***Projekt Start do života:***

Projekt poskytuje vzdělání v oboru cestovního ruchu, respektive v hotelnictví a gastronomii pro děti z dětských domovů, které se rozhodnou v této sféře vzdělávat a pokračovat v budoucnu s touto kariérou. Dále podporuje vzdělávání klientů dětských domovů k získání odborné praxe již v průběhu vzdělávání. Projekt je realizován a finančně zajištěn Asociací hotelů a restaurací České republiky a její nadací. Podílejí se na něm také vybraná hotelová zařízení, která jsou členy asociace, Střední škola hotelnictví a gastronomie v Praze (Cedidlová 2015).

- ***Projekt Začni správně:***

Projekt pomáhá mladým lidem, kteří budou opouštět dětský domov, nebo už mají odchod z dětského domova za sebou, postavit se na vlastní nohy a začít správně. Cílem je poskytnout ucelené informace v oblasti zaměstnání a hledání na trhu práce, bydlení, financí a cesty do samostatného života, které musí řešit mladí lidé z dětského domova. Podílí se na prevenci předluženosti, bezdomovectví a trestné činnosti v ČR. V rámci projektu se klienti zapojují do mentoringu, kde mají svého mentora, který jim pomáhá řešit dané situace a mohou využít případně stáž, brigádu či vzdělávací kurz. Projekt také vytváří pozitivní vzory mladým lidem prostřednictvím soutěže a ocenění Bílé vrány a umožňuje jim sdílet své zkušenosti (Křivánková 2015).

V současné době mají mladí lidé odcházející z ústavní péče výběr možností v oblasti následné péče, ale podle Matouška, et al. (2009, str. 37) je tato oblast v řadě případů stále problematičtější. Stát by měl jasněji definovat priority následné péče a zlepšit celkový vnitřní systém. Další problematikou je také nedostatek finančních prostředků, které jsou určeny na rozvoj přípravy mladých lidí na odchod ze systému náhradní péče a podporu rozvoje nástrojů následné péče. Tento problém také významně znesnadňuje vznik dalších potřebných služeb, které by umožnily pokud možno plynulý a bezproblémový přechod mladých lidí z ústavní péče do samostatného života.

Odchod z dětského domova je prvním velkým krokem v životě každého, kdo vyrůstal v ústavní péči. Přináší sebou řadu změn, ale také problémů (bydlení, práce, hospodaření s financemi), se kterými se musí daný jedinec vyrovnat, přizpůsobit se a snažit se žít samostatným životem.

Empirická část

4 Cíl, výzkumné otázky a hypotézy bakalářské práce

Cílem této bakalářské práce je charakterizovat možnosti péče o klienty z dětských domovů po ukončení ústavní výchovy.

Průzkum je zaměřen na sledování bývalých klientů dětských domovů, to znamená, že nás zajímalo, za jakých životních podmínek klienti opouštějí ústavní péči v dětských domovech a dále nás zajímala jejich informovanost o službách následné péče v rámci zařízení i mimo něj

4.1 Stanovené hypotézy

Hypotéza č. 1 Klienti po ukončení ústavní výchovy volí návrat ke svým biologickým rodinám častěji, než osamostatnění v rámci vlastního bydlení.

Hypotéza č. 2 Klienti využili po ukončení ústavní výchovy z forem následné péče více finančních služeb než služeb ubytovacích.

4.2 Použité metody

Z metod dotazování se studentka rozhodla pro metodu nestandardizovaného dotazníku.

4.2.1 Dotazník

V průzkumném šetření byla využita metoda dotazníku, kterou zvolila autorka bakalářské práce záměrně, především pro svou anonymitu, a poměrně krátký časový úsek, jež je potřeba k vyplnění dotazníku. Dotazník je nejfrekventovanější metoda, která je určena k získávání hromadných údajů či informací v poměrně krátkém čase, než je tomu u ostatních metod sběru dat. Jedná se o písemné kladení otázek a získávání písemných odpovědí (Gavora 2008, str. 122).

Dotazník byl sestaven podle vlastní konstrukce a obsahuje patnáct otázek, které byly odeslány v elektronické podobě bývalým klientům ústavních zařízení z celé České republiky. Respondenti dotazníky zasílali zpět vyplněné rovněž v elektronické podobě.

Z celkového počtu 70 dotázaných respondentů, řádně vyplnilo dotazník 60 respondentů. Dotazníkové otázky byly zaměřeny na charakterizování možností péče o klienty z dětských domovů po ukončení ústavní výchovy a za jakých životních podmínek opouštějí klienti ústavní péči v dětských domovech. Cíleně chtěla autorka bakalářské práce také zjistit, jaké služby následné péče klienti po ukončení ústavní výchovy využívají a zda klienti po odchodu z ústavní výchovy častěji volí bydlení u své biologické rodiny, či osamostatnění v rámci vlastního bydlení.

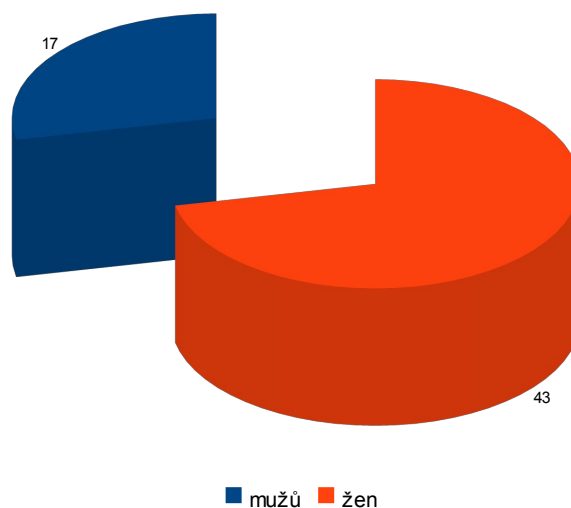
4.3 Popis výzkumného vzorku

Dotazníkové šetření bylo provedeno dostupným výběrem u 70 respondentů – bývalých klientů DD Vysoká Pec a DD Chomutov, kteří odešli z těchto zařízení v posledních deseti letech. Autorka této bakalářské práce byla s bývalými klienty dětských domovů ve spojení prostřednictvím elektronického emailu. Na otázky z dotazníku řádně odpovědělo 60 respondentů. Termín doručení řádně vyplněného dotazníku byl k 30. 6. 2015.

5 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Otázka č. 1: Pohlaví respondenta

Graf č. 1 znázorňuje, že z celkového počtu 70 dotázaných respondentů, řádně vyplnilo dotazník 60 respondentů, z toho 43 žen a 17 mužů.

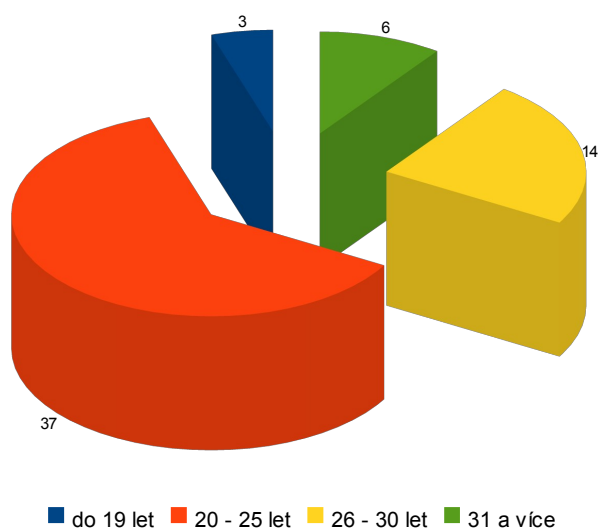
Graf 1: Pohlaví respondentů

Otázka č. 2: Věková kategorie

Na tuto otázku respondenti odpovídali následovně: nevyšší zastoupení měla mezi respondenty kategorie 20–25 let, tedy 37 respondentů, z toho 28 žen a 9 mužů. Dále to byl věkový průměr 26–30 let: 14 respondentů, z toho 12 žen a 2 muži, 31 a více: 6 respondentů, z toho 4 muži, 2 ženy a nejméně byla zastoupena skupina respondentů ve věku do 19 let, tedy 3 respondenti, z toho 2 muži a 1 žena. Celkem odpovědělo na tuto otázku 43 žen a 17 mužů.

Tabulka 1: Věková kategorie

	do 19 let	20–25 let	26–30 let	31 a více	celkem
muži	2	9	2	4	17
ženy	1	28	12	2	43
celkem	3	37	14	6	60

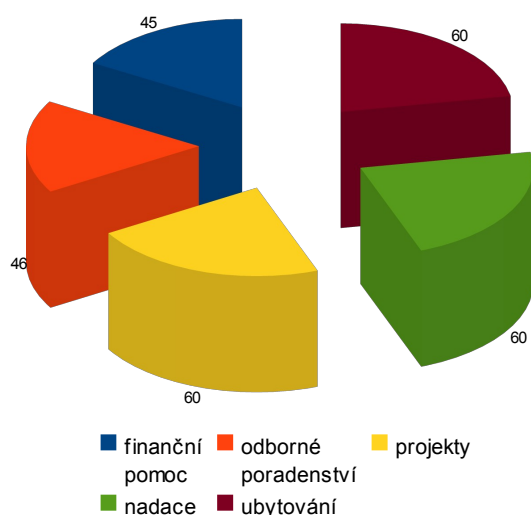
Graf 2: Věková kategorie

Otázka č. 3: Zatrhněte jednu či více služeb následné péče, o kterých jste byli informováni v rámci přípravy na samostatný život v dětském domově.

Z příložené tabulky a grafu vyplývá, že informovanost v DD je na vysoké úrovni. Většina respondentů u této otázky označila všechny možnosti. Slabší informovanost byla u odborného poradenství, finanční pomoci, což lze zdůvodnit starší věkovou kategorií dotázaných respondentů a v době jejich odchodu ze zařízení byly projekty, které se této problematice věnují teprve v počátcích rozvoje.

Tabulka 2: Informovanost o službách následné péče v rámci DD a věková kategorie

	do 19 let		20–25 let		26–30 let		31 a více		celkem
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	
odborné poradenství	2	1	9	28	2	3	0	1	46
finanční pomoc	2	1	9	28	1	1	2	1	45
ubytování	2	1	9	28	2	12	4	2	60
projekty	2	1	9	28	2	12	4	2	60
nadace	2	1	9	28	2	12	4	2	60

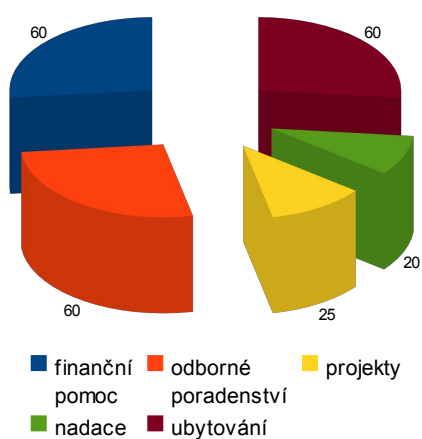
Graf 3: Informovanost o službách následné péče v rámci DD

Otázka č. 4: Zatrhněte jednu či více služeb následné péče, o kterých jste se dozvěděl/a z jiného zdroje, než v dětském domově.

Stejně jako u předchozí otázky i zde měli respondenti možnost označit více služeb následné péče (viz příložená tabulka, graf). Většina respondentů tuto možnost využil a označila všechny služby. Slabší informovanost byla u projektů, nadací, což lze odůvodnit opět věkem respondentů a tím, že tyto služby následné péče se rozvíjely.

Tabulka 3: Informovanost klientů o službách následné péče mimo DD a věková kategorie

	do 19 let		20–25 let		26–30 let		31 a více		celkem
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	
odborné poradenství	2	1	9	28	2	12	4	2	60
finanční pomoc	2	1	9	28	2	12	4	2	60
ubytování	2	1	9	28	2	12	4	2	60
projekty	0	0	2	11	2	4	4	2	25
nadace	0	0	1	15	1	1	1	1	20

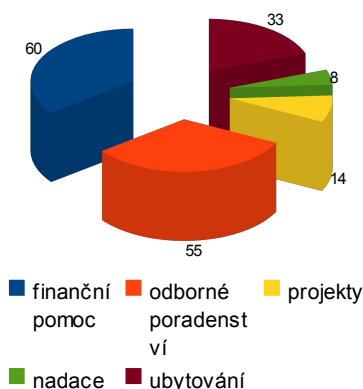
Graf 4: Informovanost klientů o službách následné péče mimo DD

Otázka č. 5: Zatrhněte všechny služby následné péče, které jste po ukončení ústavní výchovy využil/a.

Cílem této otázky bylo zjistit, jaké služby následné péče respondenti po ukončení ústavní výchovy využili. Všichni respondenti využili finanční pomoci (sociální státní podpory, příspěvků, následně i půjček). Více jak polovina respondentů využila možnosti ubytování v doporučených zařízeních (domy na půl cesty, azylové domy, armáda spásy a jiné), které byly nabídnuty ústavními zařízeními, z nichž klienti odcházeli do samostatného života. V době odchodu klientů z ústavních zařízení byly projekty, nadace v rámci následné péče u starší věkové kategorie respondentů zaměřeny na jinou věkovou kategorii a následná péče v oblasti osamostatnění se klientů, nebyly na takové úrovni a v takové míře, jako v současné době.

Tabulka 4: Využití služeb následné péče po ukončení ÚV a věková kategorie

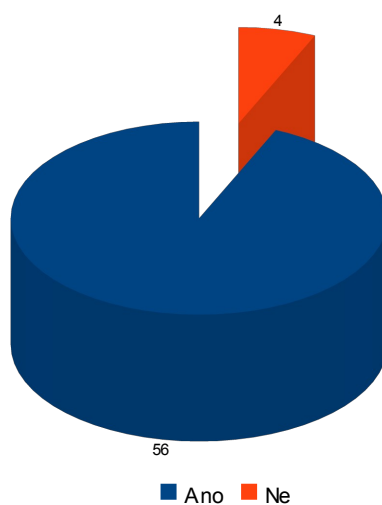
	do 19 let		20–25 let		26–30 let		31 a více		celkem
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	
odborné poradenství	2	1	9	25	1	12	4	1	55
fin. pomoc	2	1	9	28	2	12	4	2	60
ubytování	1	1	7	15	2	5	1	1	33
projekty	0	0	3	9	1	1	0	0	14
nadace	0	0	1	6	0	1	0	0	8

Graf 5: Využití služeb následné péče po ukončení ÚV

Otázka č. 6: Pomohl Vám dětský domov vyřešit bydlení po odchodu z ústavní výchovy?

Dle tohoto grafu můžeme určit, že DD většině dotázaných, tedy 56 respondentům pomohl vyřešit bydlení po odchodu ze zařízení a 4 respondenti uvedli, že dané zařízení jim nepomohlo vyřešit danou situaci.

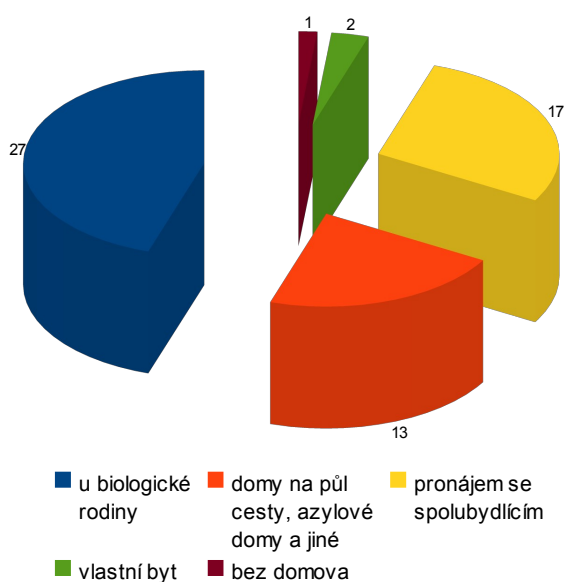
Graf 6: Pomohl Vám DD vyřešit bydlení po odchodu z ÚV

Otázka č. 7: Po ukončení ústavní výchovy jste bydlel/a.

Skoro polovina respondentů po odchodu z ústavní výchovy se vrátila zpět ke své biologické rodině. Z celkového počtu dotázaných respondentů jich 17 po ukončení ÚV bydlelo v pronájmu se spolubydlícím či podnájmu. Dále pak 13 respondentů využilo možnosti odejít po ukončení ÚV do ubytovacích zařízení následné péče (domy na půl cesty, azylové domy, a jiné). Pouze 2 respondenti z celkového počtu dotázaných měli možnost bydlet ve vlastním bytě a v situaci bez domova se ocitl pouze 1 muž.

Tabulka 5: Bydlení po ukončení ÚV

	M	Ž	celkem
u biologické rodiny	11	16	27
domy na půl cesty, azylové domy a jiné	2	11	13
pronájem (podnájem) se spolubydlícím	2	15	17
vlastní byt	1	1	2
bez domova	1	0	1
celkem	17	43	60

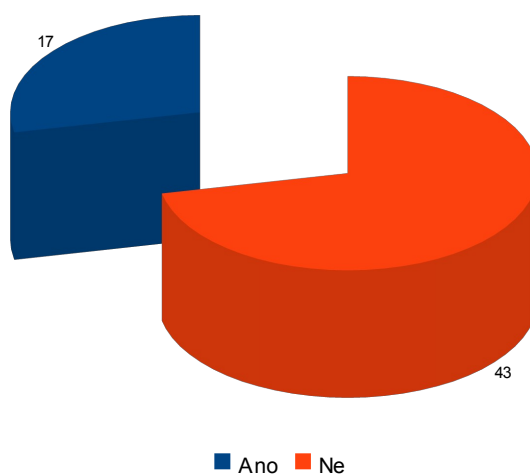
Graf 7: Bydlení po ukončení ÚV

Otázka č. 8: Pomohl Vám dětský domov najít zaměstnání?

Z této otázky je zřejmé, že dané zařízení nepomohlo najít většině dotázaných respondentů (43) zaměstnání, z toho 6 mužům a 37 ženám. Zbylá část respondentů (17), z toho 11 mužů a 6 žen potvrdili, že DD jim pomohl najít pracovní uplatnění.

Tabulka 6: Pomohl Vám DD najít zaměstnání?

	M	Ž	celkem
ano	11	6	17
ne	6	37	43
celkem	17	43	60

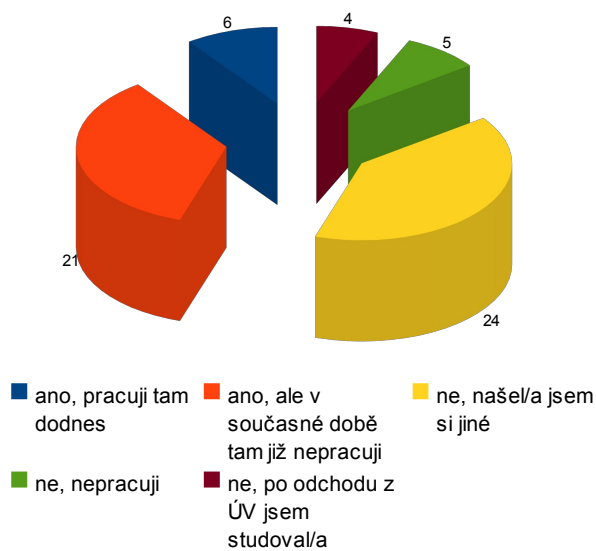
Graf 8: Pomohl Vám DD najít zaměstnání?

Otázka č. 9: Využili jste první nabídky zaměstnání?

Necelá polovina respondentů využila nabídky zaměstnání prostřednictvím zařízení ústavní výchovy a z celkového počtu dotázaných respondentů jich pouze 9 nenastoupilo do pracovního procesu či začalo studovat obor, který nenavýšoval jejich dosavadní vzdělání.

Tabulka 7: Využili jste nabídky zaměstnání?

	M	Ž	celkem
ano, pracuji tam dodnes	2	4	6
ano, ale v současné době tam již nepracuji	8	13	21
ne, ale našel/a jsem si jiné	5	19	24
ne, nepracuji	1	4	5
ne, po odchodu z ÚV jsem studoval/a	1	3	4
celkem	17	43	60

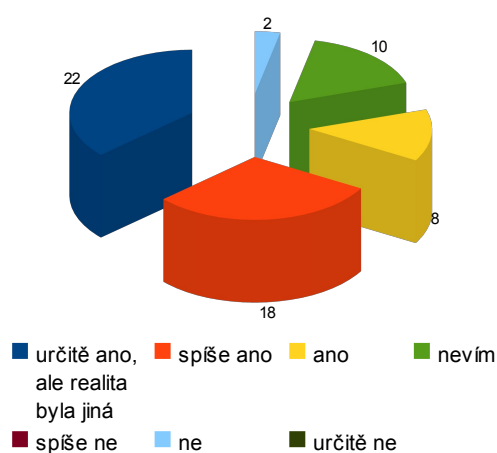
Graf 9: Využili jste nabídky zaměstnání?

Otázka č. 10: Připravil Vás pobyt v dětském domově na způsob, jak řešit otázky v oblastech financí?

Z odpovědí respondentů vyplývá, že informovanost v oblasti financí je v rámci DD na vysoké úrovni. I přes to se většina respondentů ocitla ve finanční tísní. V otázkách hospodaření s větší hotovostí byla respondenty zastíněna větší finanční hotovost (věcná pomoc v podobě finančního příspěvku z ústavního zařízení) při odchodu ze zařízení. Je zřejmé, že teoretická průprava ohledně finančního hospodaření v rámci ÚV je pouze teoretická, chybí praktická návaznost, a proto více respondentů poznávají hodnotu peněz, až poté, co si „šlápnou na dno“.

Tabulka 8: Připravil Vás pobyt v DD na způsob, jak řešit otázky v oblastech financí?

	M	Ž	celkem
určitě ano, ale realita byla jiná	5	17	22
spíše ano	4	14	18
ano	4	4	8
nevím	3	7	10
spíše ne	0	0	0
ne	1	1	2
určitě ne	0	0	0
celkem	17	43	60

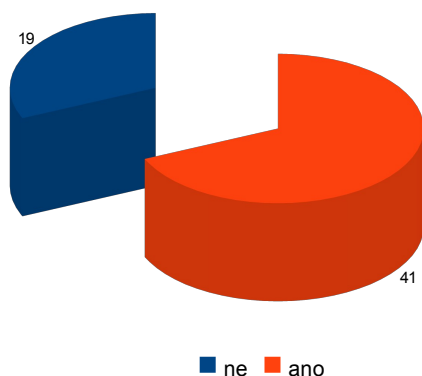
Graf 10: Připravil Vás pobyt v DD na způsob, jak řešit otázky v oblastech financí?

Otázka č. 11: Ocitl/a jste se po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce)?

Na tuto otázku odpovědělo 41 respondentů z celkového počtu 60 respondentů, že po ukončení ústavní výchovy se ocitlo v peněžní nouzi. Dále měli respondenti možnost odpovědět, z jakého důvodu se ocitli po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi. Většina respondentů uvedla, že se v peněžní nouzi po ukončení ústavní výchovy ocitla z důvodu špatného hospodaření s penězi.

Tabulka 9: Ocitl/a jste se po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce)?

	M	Ž	celkem
ano	14	27	41
ne	3	16	19
celkem	17	43	60

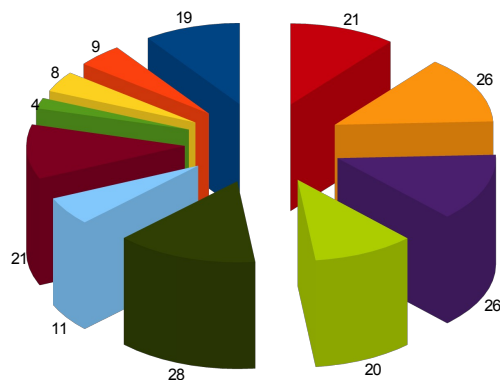
Graf 11: Ocitl/a jste se po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce)?

Otázka č. 12: Pokud jste se po ukončení ústavní výchovy ocitl/a v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce), zatrhněte prosím vše, co jste si z následujícího výběru NEMOHL/A dovolit.

Respondenti z důvodu finanční tísně omezili hlavně koupě zařízení domácnosti, v těsné návaznosti na zaplacení nájmu a osobních poplatků. Již toto je zarážející z důvodu uspokojování vlastních potřeb respondentů před zaplacením nájmu oproti osamostatnění jedinců, kteří nevyrostali v ústavní péči. Viz příložená tabulka č. 10 a graf č. 12.

Tabulka 10: Co si respondent nemohl dovolit z důvodu peněžní nouze?

	M	Ž	celkem
koupě oblečení	8	11	19
koupě elektroniky	6	3	9
koupě tabákových a alkoholických výrobků	3	5	8
koupě hygienických potřeb	1	3	4
věci, týkající se denní potřeby	8	13	21
návštěva společensko-kulturních akcí	7	4	11
vybavení domácnosti	9	19	28
koupě nezákladních potravin	9	11	20
zaplacení osobních poplatků	11	15	26
zaplacení nájmu (pronájmu) a poplatků za bydlení, odpady	12	14	26
koupě základních potravin	10	11	21

- koupě oblečení
- koupě elektroniky
- koupě tabáku a alkoholů
- koupě hygienických potřeb
- věcí, denních potřeb
- návštěva společensko-kulturních akcí
- vybavení domácnosti
- koupě nezákladních potravin
- zaplacení osobních poplatků
- zaplacení nájmu
- koupě základních potravin

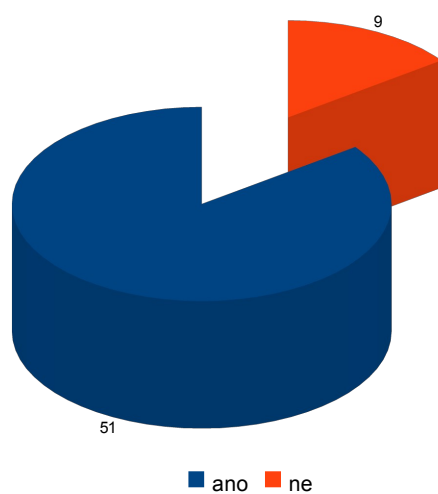
Graf 12: Co si respondent nemohl dovolit z důvodu peněžní nouze?

Otázka č. 13 a): Využil/a jste po ukončení ústavní výchovy možnost půjčky během prvních 5 let?

Z celkového počtu 60 dotázaných respondentů téměř všichni (51) během prvních pěti let po ukončení ÚV si půjčili finanční hotovost u bankovních i nebankovních společností.

Tabulka 11: Využil/a jste po ukončení ÚV možnost půjčky během prvních 5 let?

	M	Ž	celkem
ano	13	38	51
ne	4	5	9
celkem	17	43	60

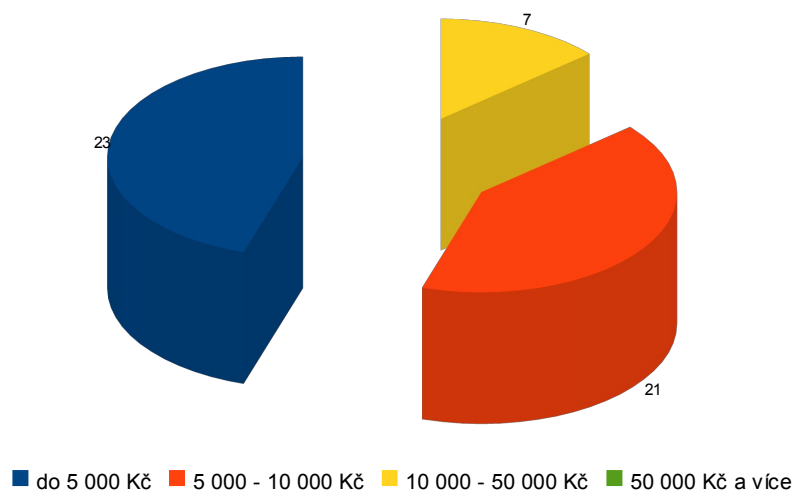
Graf 13: Využil/a jste po ukončení ÚV možnost půjčky během prvních 5 let?

Otázka č. 13 b): Výše půjčené částky.

Z níže uvedené tabulky a grafu vyplývá, že zapůjčené částky se většinou pohybovaly do 5 000 Kč a hned poté následovaly částky od 5 000–10 000 Kč.

Tabulka 12: Výše půjčené částky

	M	Ž	celkem
půjčku do 5 000 Kč	6	17	23
půjčku 5 000–10 000 Kč	4	17	21
půjčku 10 000–50 000 Kč	3	4	7
více než 50 000 Kč	0	0	0
celkem	13	38	51

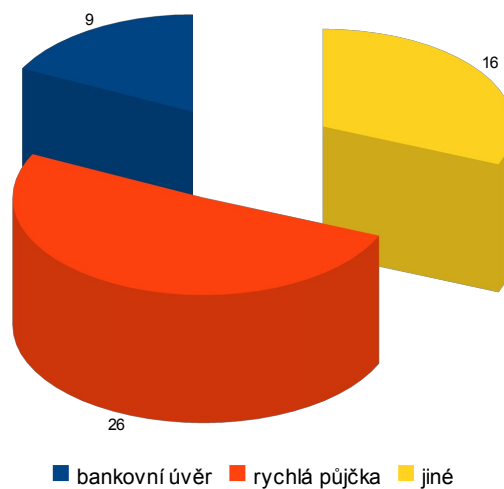
Graf 14: Výše půjčené částky

Otázka č. 13 c): Forma půjčky.

Většina těchto půjček (26) byla zrealizována prostřednictvím rychlých půjček (Provident, Home credit, Cetelem a jiné). Následují půjčky od rodinných příslušníků a kamarádů. Nejmenší zastoupení mají státní společnosti v podobě bankovních úvěrů.

Tabulka 13: Forma půjčky

	M	Ž	celkem
bankovní úvěr	3	6	9
rychlá půjčka od Provident, Home credit a jiné	7	19	26
jiné (půjčka od biologické rodiny, kamarádů)	3	13	16
celkem	13	38	51

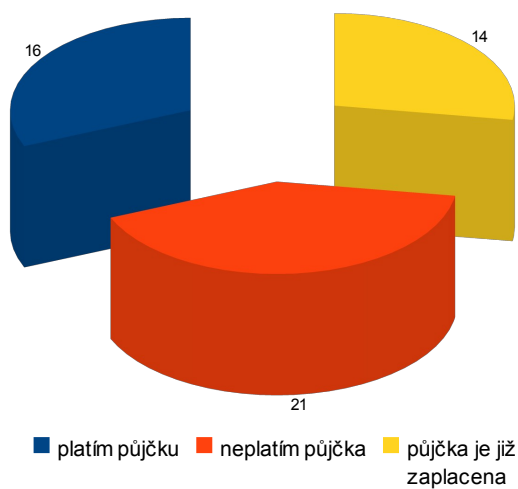
Graf 15: Forma půjčky

Otázka č. 13 d): Stav půjčky.

K 30. 6. 2015 byl stav půjček respondentů u bankovních i nebankovních společností velice špatný. 21 respondentů odpovědělo, že půjčku či úvěr nesplácí, 16 respondentů splácí a 14 respondentů uvedlo, že již mají půjčky či úvěry splacené.

Tabulka 14: Stav půjčky

	M	Ž	celkem
platím půjčku	5	11	16
neplátím půjčku	4	17	21
půjčka je již zaplacená	4	10	14
celkem	13	38	51

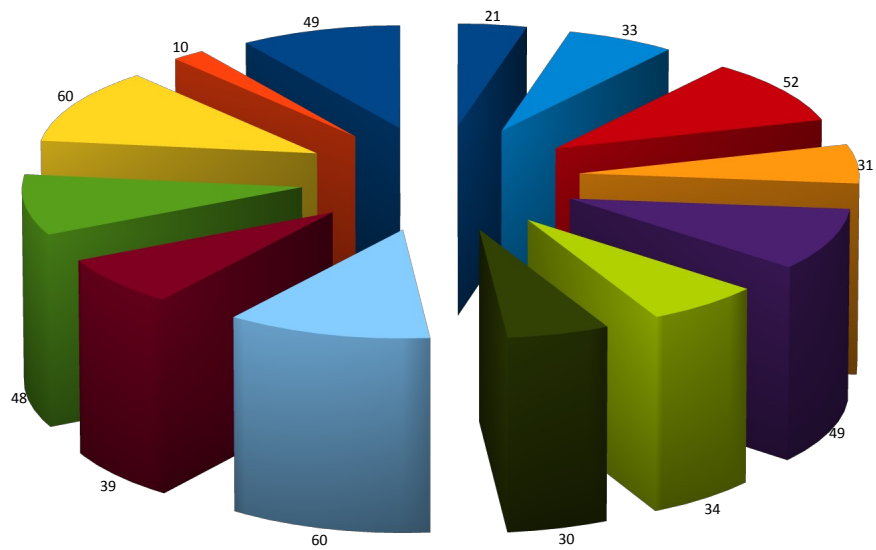
Graf 16: Stav půjčky

Otázka č. 14: Jakým způsobem jste využil/a věcnou pomoc (jednorázový peněžitý příspěvek) v době propouštění z ústavní výchovy?

Tabulka č. 15 a graf č. 17 znázorňují, že všichni respondenti odpověděli v dotazníkovém šetření, že jednorázový peněžitý příspěvek získaný v rámci odchodu z DD využili k nákupu tabáku či alkoholu a ke koupi nezákladních potravin (brambůrky, džus, sladkosti a jiné). Další většinu financí vydali respondenti (v průměru 45) za koupi oblečení, hygienických potřeb, zaplacení nájmu a jiných. S větším odstupem (v průměru 19) následuje využití finančního příspěvku k návštěvě společensko-kulturních akcí, zaplacení osobních poplatků, koupi základních potravin, vybavení domácnosti a půjčení hotovosti jiné osobě. Určitá část respondentů (21) dal/a část hotovosti biologické rodině.

Tabulka 15: Jakým způsobem jste využil/a věcnou pomoc v době propouštění z ÚV?

	M	Ž	celkem
koupě oblečení	11	38	49
koupě elektroniky	6	4	10
koupě tabáku a alkoholu	17	43	60
koupě hygienických potřeb	12	36	48
návštěva společensko-kulturních akcí	17	22	39
koupě nezákladních potravin	17	43	60
vybavení domácnosti	9	21	30
zaplacení osobních poplatků	11	23	34
zaplacení nájmu, poplatků za bydlení, odpady	13	36	49
koupě základních potravin	7	24	31
utratil/a jsem hotovost za jiné věci	15	37	52
půjčil/a jsem hotovost kamarádům	12	21	33
část hotovosti jsem dal/a biolog. rodině	3	18	21
nevyužil/a jsem hotovost	0	0	0

- koupě oblečení
- koupě elektroniky
- koupě tabáku a alkoholu
- koupě hygienických potřeb
- návštěva společensko-kulturních akcí
- koupě nezákladních potravin
- vybavení domácnosti
- zaplacení osobních poplatků
- zaplacení nájmu
- koupě základních potravin
- utratil/a jsem hotovost za jiné věci
- půjčil/a jsem hotovost kamarádům, známým
- část hotovosti jsem dal/a biologické rodině
- nevyužil/a jsem hotovost

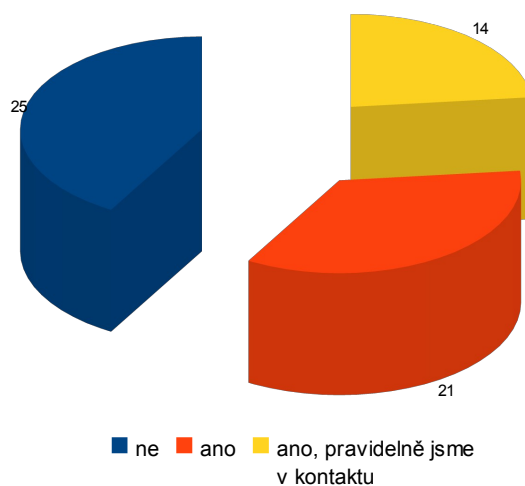
Graf 17: Jakým způsobem jste využil/a věcnou pomoc v době propouštění z ÚV?

Otázka č. 15: Kontaktoval/a jste po odchodu z ústavní výchovy Vaší biologickou rodinu?

U této poslední otázky, v dotazníkovém šetření, nadpoloviční většina dotázaných respondentů uvedla, že se po odchodu z ústavní výchovy kontaktovala se svou biologickou rodinou, či jsou stále v kontaktu.

Tabulka 16: Kontaktoval/a jste po odchodu z ÚV Vaší biologickou rodinu?

	M	Ž	celkem
ne	11	14	25
ano	4	17	21
ano, pravidelně jsme v kontaktu	2	12	14
celkem	17	43	60

Graf 18: Kontaktoval/a jste po odchodu z ÚV Vaší biologickou rodinu?

5.1 Vyhodnocení stanovených hypotéz

V této bakalářské práci byly stanoveny dvě hypotézy, které se snažila autorka této bakalářské práce ověřit pomocí dotazníkového šetření, na základě kterého dospěla k tomuto závěru:

Hypotéza č. 1

Klienti po ukončení ústavní výchovy volí návrat ke svým biologickým rodinám častěji, než osamostatnění v rámci vlastního bydlení.

Tato hypotéza byla potvrzena, viz tabulka č. 5 str. 47 a graf č. 7 str. 47, kdy skoro polovina respondentů uvedla, že po odchodu z ústavní výchovy se vrátila zpět ke své biologické rodině. Další polovina respondentů uvedla, že po ukončení ústavní výchovy bydlela v pronájmu (podnájmu) se spolubydlícím či využila možnosti ubytovacích zařízení v rámci následné péče (domy na půl cesty, azylové domy, a jiné). Bydlení ve vlastním bytě po ukončení ústavní výchovy měli možnost pouze dva respondenti z celkového počtu 60 dotázaných respondentů.

Hypotéza č. 1 byla potvrzena

Hypotéza č. 2

Klienti využili po ukončení ústavní výchovy z forem následné péče více finančních služeb než služeb ubytovacích.

Tato hypotéza byla potvrzena, viz tabulka č. 4 str. 45 a graf č. 5 str. 45, kdy z tabulky a grafu vyplývá, že všichni oslovení respondenti využili po ukončení ústavní výchovy možnost finanční pomoci (sociální státní podpory, příspěvků, následně i půjček) a více jak polovina z celkového počtu 60 oslovených respondentů využila možnosti ubytovacích služeb (domy na půl cesty, azylové domy, armáda spásy a jiné), které byly nabídnuty ústavními zařízeními, z nichž klienti odcházeli do samostatného života.

Hypotéza č. 2 byla potvrzena

Závěr

V této bakalářské práci se autorka zaměřila na charakteristiku možností péče o klienty z dětských domovů o ukončení ústavní výchovy. V průzkumovém šetření sledovala autorka této bakalářské práce bývalé klienty dětského domova, tj. za jakých životních podmínek opouští ústavní péči v dětských domovech a s jakým úskalím se v adaptaci na životní realitu potýkají.

V teoretické části bakalářské práce byly ozřejměny některé pojmy, které souvisejí s výše uvedenou problematikou. Bývalí klienti dětských domovů byli osloveni prostřednictvím dotazníku vlastní konstrukce. Poznatky, které autorka této bakalářské práce získala od oslovených respondentů, naznačují, že tito bývalí klienti dětských domovů volili po ukončení ústavní výchovy častěji návrat ke svým biologickým rodinám, než osamostatnění v rámci vlastního bydlení a také, že většina z oslovených respondentů využila po ukončení ústavní výchovy z následné péče více finančních služeb, než služeb ubytovacích.

Z autorčina průzkumu dále vyplývá, že většina dotázaných respondentů v informovanosti o službách následné péče v rámci zařízení i mimo něj, byla na velmi dobré úrovni, jelikož vždy byly označeny všechny možnosti. Dále většina bývalých klientů z dětských domovů si našla po ukončení ústavní výchovy pracovní uplatnění a jen malá část z nich po odchodu do samostatného života nepracovala. Z dotazníkového průzkumu také vyplývá, že i když informovanost v oblasti financí v rámci zařízení byla na velmi dobré úrovni, tak většina z oslovených respondentů se ocitla po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce), jelikož u teoretické průpravy, ohledně finančního hospodaření v rámci ústavního zařízení chyběla praktická návaznost, a proto více respondentů se ocitlo v peněžní nouzi, z důvodu špatného hospodaření s penězi.

Závěrem je nutné zdůraznit, že poznatky, které autorka této bakalářské práce získala dotazníkovým šetřením, platí jen pro oslovené respondenty a v žádném případě nelze tyto informace považovat za obecně platné.

Doporučená opatření do praxe :

V oblasti možností péče o klienty po ukončení ústavní výchovy v dětských domovech doporučuje autorka bakalářské práce následující opatření:

- Připravovat děti na jejich budoucí odchod ze zařízení (např. učením finanční gramotnosti, návštěvou na úřadu práce, nácvikem sociálních dovedností a jiné).
- Posílení a další zřizování startovacích bytů (k zlepšení samostatnosti klientů před odchodem z dětských domovů).
- Posílit spolupráci sociálních pracovníků a kurátorů s klienty dětských domovů, kteří se připravují na budoucí odchod ze zařízení.
- Spolupracovat s ubytovacími službami následné péče (domy na půl cesty, azylové domy a jiné) a s jinými podobnými zařízeními.
- Spolupracovat a zapojovat se do projektů, které se zaměřují na budoucí odchod klientů v dětských domovech.
- Posilovat sourozenecké vztahy i mezi sourozenci, kteří nejsou ve stejném zařízení.
- Udržovat kontakt s biologickou rodinou a snažit se ve spolupráci s OSPOD o návrat dítěte zpět.
- Podporovat všechny legislativní změny, které pomohou zlepšit situaci dětí v ústavních zařízeních.

Seznam použitých zdrojů

ARMÁDA SPÁSY: Co děláme [online]. [vid. 18. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.armadaspasy.cz/co-delame>

ARMÁDA SPÁSY PRAHA: *Noclehárna* [online]. [vid. 21. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.armadaspasypraha.cz/azylovy-dum/nocleharna/>

BITTNER, P., et al., 2007. *Děti z ústavů! Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. [online]. Praha: Liga lidských práv. [vid. 8. 2. 2015]. ISBN 978-80-903473-4-2. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/deti-z-ustavu/>

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, 2009. Intervenční centra - informace, jaké služby poskytují a nabízí. In: *Domáci násilí.cz* [online]. 1. 11. 2009 [vid. 12. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/intervencni-centra/intervencni-centra-informace-jake-sluzby-poskytuji-a-nabizi/>

CEDIDLOVÁ, A., 2015. Start do života – šance pro děti z dětských domovů. In: *Kurikulum S* [online]. [vid. 28. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.nuov.cz/kurikulum/start-do-zivota-sance-pro-deti-z-detskych-domovu#article>

DOM: *Poslání a cíle* [online]. [vid. 24. 6. 2015]. Dostupné z: <http://dom-os.cz/organizace/poslani-a-cile/>

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2009. *Sociální patologie. Analýza příčin a možností ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.

FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ: *O FOD* [online]. [vid. 24. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/o-nas>

FROUZOVÁ, K., WIRNITZER, J., 2012. Vláda zrušila kojenecké ústavy, děti dostanou pěstouni. In: *Idnes.cz* [online]. Aktualizováno 5. 1. 2012 [vid. 15. 2. 2015].

Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ruseni-kojeneckych-ustavu-proslo-vladou-zacne-v-roce-2014-pjy-/domaci.aspx?c=A120105_1710948_domaci_jw

GAVORA, P., 2008. Úvod do pedagogického výzkumu. 4. rozš. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě. ISBN 978-80-223-2391-8.

GOTTWALDOVÁ, M., a kol., 2006. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života* [online]. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho. [vid. 20. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.otevridvere.cz/download/metodicka_prirucka.pdf

HELUS, Z., 1993. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1168-3.

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA: *O charitě* [online]. [vid. 13. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/o-charite/>

KLOUČKOVÁ, M., 2010. Budoucnost pro Samuela. In: *Zámeček* [online]. 13. 10. 2010 [vid. 25. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.zamecek.net/cs/clanky/reportaze/ustecky-kraj/dd-chomutov/budoucnost-pro-samuela/detail>

KŘIVÁNKOVÁ, G., 2015. Projekt Začni správně. In: *Federace dětských domovů ČR* [online]. [vid. 28. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.fddcr.cz/node/227>

MATOUŠEK, O., 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-7-8

MATOUŠEK, O., et al., 2009. Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice [online]. 1. vyd. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček. [vid. 2. 4. 2015]. ISBN 978-80-254-4799-4. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>

MATOUŠEK, O., 1995. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-08-7.

MPSV: *Státní sociální podpora* [online]. [vid. 10. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

MŠMT, 2015. Metodický pokyn, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivně výchovnou péči. In: *V zájmu dítěte* [online]. 30. 5. 2015 [vid. 27. 3. 2015]. Dostupné z: <http://vzd.bible-online.cz/category/tema/standardy>

NADACE NAŠE DÍTĚ: *O nadaci* [online]. [vid. 26. 6. 2015]. Dostupné z: http://www.nasedite.cz/cs/o_nadaci

NADACE TEREZY MAXOVÉ DĚTEM: *Naše poslání* [online]. [vid. 26. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.nadaceterezymaxove.cz/o-nadaci/nase-poslani/>

NOVOTNÝ, Z., 2009. Děti v ústavní péči. In: Bulletin č. 68 [online]. Olomouc: Federace dětských domovů ČR, s. 16–18. [vid. 9. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.fddcr.cz/node/30>

ODCHÁZÍM. CZ: *Nevíš co dál* [online]. [vid. 16. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.odchazim.cz/>

POMOC V NOUZI: *Dům na půl cesty* [online]. [vid. 15. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.pomocvnouziops.cz/www/script/main.php?ac=stranka&id=2&menu=2>

PTÁČEK, R., et al., 2011. Vývoj dětí v náhradních formách péče. [online]. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. [vid. 8. 2. 2015]. ISBN 978-80-7421-040-2. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

SLUNEČNICE DĚTEM: *O nás* [online]. [vid. 17. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.slunecnicedetem.cz/index.html>

Středisko náhradní rodinné péče: *Současný systém sociálně-právní ochrany dětí v České republice* [online]. [vid. 20. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/soucasny_system_socialne_pravni_ochrany_deti_v_ceske_republice

Středisko náhradní rodinné péče: Ústavní výchova [online]. [vid. 8. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece

VÁGNEROVÁ, M., 2003. *Psychologie pro sociální pracovníky II. díl*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-730-6.

VANČÁKOVÁ, M., 2015. Institucionální (ústavní) péče o děti. In: Virtuální knihovna Náhradní rodinné péče [online]. [vid. 15. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>

VAVŘÍK, J., 2013. Chybu hledejte jinde – ne v dětských domovech! In: Jan Vavřík [online]. 13. 8. 2013 [vid. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://janvavrik.blogspot.cz/2013/08/chybu-hledejte-jinde-ne-v-detskych.html>

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006, částka 142, s. 6074 [vid. 8. 3. 2015]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2012, částka 33, s. 1120–1132 [vid. 6. 2. 2015]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2003, částka 79, s. 4030–4049 [vid. 12. 2. 2015]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 1999, částka 111, s. 7662–7664 [vid. 6. 2. 2015]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006, částka 37, s. 1272 [vid. 16. 5. 2015]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/>

Zákon č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2013, částka 177, s. 7760 [vid. 24. 8. 2015]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2002, částka 48, s. 2978–2989 [vid. 11. 2. 2015]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro bývalé klienty dětských domovů

Příloha č. 1

Dotazník pro bývalé klienty dětských domovů

Dobrý den.

Studuji na Technické univerzitě v Liberci obor Speciální pedagogika pro vychovatele. Tématem mojí bakalářské práce je problematika dětí v dětských domovech. Obracím se na Vás s dotazníkem, který se týká možností péče o klienty z dětských domovů po ukončení ústavní výchovy. Vaše odpovědi napomohou zmapovat výše uvedenou problematiku.

Dotazník je zcela anonymní a bude sloužit pouze pro účely mé bakalářské práce.

Zakroužkujte prosím vždy odpověď nebo odpovědi, které se nejvíce blíží ke skutečnosti. Prosím vás o zaslání vyplněného dotazníku zpět, elektronicky na alena.buskova@email.cz.

Děkuji Vám za odpovědi na otázky tohoto dotazníku.

1. Pohlaví:

- žena
- muž

2. Věková kategorie:

- do 19 let
- 20–25 let
- 26–30 let
- 31 a více

3. Zatrhněte jednu či více služeb následné péče, o kterých jste byli informováni v rámci přípravy na samostatný život v dětském domově:

- odborné poradenství
- ubytování (domy na půl cesty, azylové domy a jiné)
- finanční pomoc (státní sociální podpora, pomoc v rámci nadací a jiné)
- projekty, které pomáhají, podporují v rámci následné péče (Out of home, Začni správně, Start do života a jiné)
- nadace a nestátní organizace, které pomáhají, podporují v rámci následné péče (nadace Terezy Maxové, nadace Naše dítě a jiné)

4. Zatrhněte jednu či více služeb následné péče, o kterých jste se dozvěděl/a z jiného zdroje, než v dětském domově:

- odborné poradenství
- finanční pomoc (státní sociální podpora, pomoc v rámci nadací a jiné)
- ubytování (domy na půl cesty, azylové domy a jiné)
- projekty, které pomáhají, podporují v rámci následné péče
- nadace a nestátní organizace, které pomáhají, podporují v rámci následné péče

5. Zatrhněte všechny služby následné péče, které jste po ukončení ústavní výchovy využil/a:

- odborné poradenství
- finanční pomoc (státní sociální podpora, pomoc v rámci nadací a jiné)
- ubytování (domy na půl cesty, azylové domy a jiné)
- projekty, které pomáhají, podporují v rámci následné péče
- nadace a nestátní organizace, které pomáhají, podporují v rámci následné péče

6. Pomohl Vám dětský domov vyřešit bydlení po odchodu z ústavní výchovy?

- ano
- ne

7. Po ukončení ústavní výchovy jste bydlel/a:

- u biologické rodiny
- využil/a jsem služeb ubytování následné péče (domy na půl cesty, azylové domy, armáda spásy a jiné)
- v pronájmu či v podnájmu se spolubydlícím
- ve vlastním bytě
- ocitl/a jsem se bez domova

8. Pomohl Vám dětský domov najít zaměstnání?

- ano
- ne

9. Využili jste první nabídky zaměstnání?

- ano, pracuji tam do dnes
- ano, ale v současné době tam již nepracuji
- ne, ale našel/a jsem si jiné
- ne, nepracuji
- ne, po odchodu z ústavní péče jsem studoval/a

10. Připravil Vás pobyt v dětském domově na způsob, jak řešit otázky v oblastech financí?

- určitě ano, ale realita byla jiná
- spíše ano
- ano
- nevím
- spíše ne
- ne
- určitě ne

11. Ocitl/a jste po ukončení ústavní výchovy v peněžní nouzi (dluhy, exekuce, člověk je bez příjmů – peněz a jiné)?

- neocitl/a jsem se v peněžní nouzi
- ocitl/a jsem se v peněžní nouzi, protože:

Pokud jste na tuto otázku odpověděl/a **NE** pokračujte **otázkou č. 14**

12. Pokud jste se po ukončení ústavní výchovy ocitl/a v peněžní nouzi (bez příjmů peněz, dluhy, exekuce), zatrhněte, prosím vše, co jste si z následujícího výběru NEMOHL/A dovolit:

- koupě oblečení
- koupě elektroniky
- koupě tabákových a alkoholických výrobků
- koupě hygienických potřeb
- věci, týkající se denní potřeby (návštěva kadeřníka, kosmetiky, doprava a jiné)
- návštěva společensko-kulturních akcí (kino, divadlo, koncert, diskotéka a jiné)
- vybavení domácnosti (nábytek, domácí spotřebiče, povlečení a jiné)
- koupě nezákladních potravin (brambůrky, džusy, sladkosti a jiné)
- zaplacení osobních poplatků (lékař, antikoncepce, léky, kredit, půjčky a jiné)
- zaplacení nájmu (pronájmu) a poplatků za bydlení, odpady
- koupě základních potravin (cukr, mouka, chleba a jiné)

13. a) Využil/a jste po ukončení ústavní výchovy možnost půjčky během prvních 5 let?

- ne
- ano

13. b) Výše půjčené částky:

- půjčku do 5 000 Kč
- půjčku 5 000–10 000 Kč
- půjčku 10 000–50 000 Kč
- více než 50 000 Kč

13. c) Forma půjčky:

- bankovní úvěr
- rychlá půjčka od Provident, Home credit, Cetelem a jiné
- jiné (půjčka od biologické rodiny, kamarádů)

13. d) Stav půjčky:

- platím půjčku
- neplatím půjčku
- půjčka je již zaplacená

14. Jakým způsobem jste využil/a věcnou pomoc (jednorázový peněžitý příspěvek) v době propouštění z ústavní výchovy? (zatrhněte jednu či více možností)

- koupě oblečení
- koupě elektroniky
- koupě tabákových a alkoholických výrobků
- koupě hygienických potřeb
- návštěva společensko-kulturních akcí (kino, divadlo, koncert, diskotéka a jiné)
- koupě nezákladních potravin (brambůrky, džusy, sladkosti a jiné)
- vybavení domácnosti (nábytek, domácí spotřebiče, povlečení a jiné)
- zaplacení osobních poplatků (lékař, antikoncepce, léky, kredit, půjčky a jiné)
- zaplacení nájmu (pronájmu) a poplatků za bydlení, odpady
- koupě základních potravin (cukr, mouka, chleba a jiné)
- utratil/a jsem hotovost za jiné věci
- půjčil/a jsem hotovost kamarádům, známým
- část hotovosti jsem dal/a biologické rodině
- nevyužil/a jsem hotovost

15. Kontaktoval/a jste po odchodu z ústavní výchovy Vaší biologickou rodinu?

- ne
- ano
- ano, pravidelně jsme v kontaktu

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.

Alena Novotná (Bušková).